

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

«ՎԱԼՈՂՅԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ»

ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԱՐՄԱՎԻՐԻ ՄԱՐԶԻ ԱՐԱՔՄԻ ԱՎԱԶԻ ՀԱՆՔԱՎԱՅՐԻ 1-ԻՆ ՏԵՂԱՄԱՍԻ
ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՇՐՋԱԿԱ
ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՅՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՅՏ

Տնօրեն՝

Վ. Գրիգորյան

Երևան 2021

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Էջ
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ	3
1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	5
Նախատեսվող գործունեության անվանումը և նպատակը	5
Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը	6
Նախագծման նորմատիվ-իրավական հենքը	11
2. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	15
Գտնվելու վայրը	15
Ռեյիեֆ, երկրաձևաբանություն	17
Սեյսմիկ պայմանները	19
Շրջանի կլիման	20
Մթնոլորտային օդ	24
Ջրային ռեսուրսներ	24
Հողեր	25
Բուսական և կենդանական աշխարհ	27
Վտանգված էկոհամակարգեր, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	30
3. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ	31
Ենթակառուցվածքներ	31
Հողերի տնտեսական յուրացման բնութագիր	34
Պատմության, մշակութային հուշարձաններ	35
4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԻ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	36
5. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆՎԱԶԵՑՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	40
Օգտագործված գրականության ցանկ	45

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՄԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Օգտակար հանածոյի պաշարներ՝ օգտակար հանածոյի կուտակումներ, որոնց ծավալը, քանակը, որակը և տարածքային դիրքն ու ձևը որոշված են

Հանքավայր՝ ընդերքի մաս, որը պարունակում է օգտակար հանածոյի պաշարներ (այդ թվում՝ կանխատեսումային), որոնք ստացել են երկրաբանատնտեսագիտական գնահատական.

Ընդերքօգտագործման իրավունք՝ համապատասխան ընդերքօգտագործման համաձայնությունով կամ թույլտվությունով, ծրագրով կամ նախագծով, ընդերքօգտագործման պայմանագրով, լեռնահատկացման ակտով հավաստվող՝ ընդերքի որոշակի տեղամասի երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոների արդյունահանման բացառիկ իրավունքներ.

Երկրաբանական ուսումնասիրություններ՝ ընդերքի երկրաբանական աշխատանքների համալիր, որի նպատակն է ուսումնասիրել երկրակեղևի կառուցվածքը, ապարների առաջացման պայմանները, արտածին երկրաբանական պրոցեսները, հրաբխային գործունեությունը, ինչպես նաև հայտնաբերել ու գնահատել կամ վերագնահատել օգտակար հանածոների պաշարները.

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատական՝ երկրաբանական ուսումնասիրությունների և օգտակար հանածոների արդյունահանման ընթացքում շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունների բացահայտում և գնահատում

Բնապահպանական կառավարման պլան՝ ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող միջոցառումներ և դրանց իրականացման մշտադիտարկման ցուցիչներ, որոնք հստակ են և չափելի՝ որոշակի ժամանակի ընթացքում

Բույսերի Կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացման եզրին գտնվող բույսերի և համակեցությունների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության, էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների, ներկա վիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին

Կենդանիների Կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ է, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացման եզրին գտնվող կենդանիների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության,

Էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների ներկայիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին

Հող՝ երկրի մակերևույթում բիոտիկ, աբիոտիկ և մարդածին գործոնների երկարատև ազդեցության արդյունքում առաջացած ինքնուրույն բնագիտապատմական հանքաօրգանական բնական մարմին՝ կազմված կոշտ հանքային և օրգանական մասնիկներից, ջրից ու օդից և ունի բույսերի աճի ու զարգացման համար համապատասխան պայմաններ ստեղծող յուրահատուկ գենետիկամորֆոլոգիական հատկանիշներ ու հատկություններ

Հողի բերրի շերտ՝ հողային ծածկույթի վերին շերտի բուսահող, որն օգտագործվում է հողերի բարելավման, կանաչապատման, ռեկուլտիվացման նպատակներով
Խախտված հողեր՝ առաջնային տնտեսական արժեքը կորցրած և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ներգործության աղբյուր հանդիսացող հողեր

Ռեկուլտիվացում՝ խախտված հողերի վերականգնմանն ուղղված (օգտագործման համար պիտանի վիճակի բերելու) միջոցառումների համալիր, որը կատարվում է 2 փուլով՝ տեխնիկական և կենսաբանական

Ազդակիր համայնք՝ շրջակա միջավայրի վրա հիմնադրությամբ փաստաթղթի կամ նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության ենթակա համայնքի (համայնքների) բնակչություն՝ ֆիզիկական և (կամ) իրավաբանական անձինք

Ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով մշտադիտարկումներ՝ ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության և օգտակար հանածոների արդյունահանման աշխատանքային ծրագրերին զուգընթաց՝ երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ծրագրով, օգտակար հանածոների արդյունահանման աշխատանքային նախագծով, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատման հայտով և ազդեցության գնահատման հաշվետվությամբ ամրագրված ցուցանիշների հիման վրա իրականացվող մշտադիտարկումներ

Արտադրական լցակույտեր՝ օգտակար հանածոների ուսումնասիրության, արդյունահանման կամ վերամշակման արդյունքում առաջացած ընդերքօգտագործման թափոններ (այդ թվում՝ պոչանքներ)՝ տեղադրված երկրի մակերևույթի վրա կամ լեռնային փորվածքներում:

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

▪ **Նախատեսվող գործունեության անվանումը և նպատակը**

Նախատեսվող աշխատանքների նպատակն է կատարել երկրաբանական ուսումնասիրություններ ՀՀ Արմավիրի մարզի Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասում՝ նպատակ ունենալով բացահայտել տեղամասի արդյունաբերական նշանակությունը, ավազի որակական հատկանիշները, որպես հումք շինարարական խճի և ավազի, ինչպես նաև ճանապարհաշինարարական պաստառահումքի արտադրության համար 8267-95 և 8736-2014 ՀՍ ՄՕՏ-ենի տեխնիկական պահանջներին համապատասխան և հաշվարկել դրանց պաշարները:

«Վալոդյա Գրիգորյան» ՍՊ ընկերությունը զբաղվում է ընդերքօգտագործման աշխատանքներով, շահագործում է Նորքի բազալտի հանքավայրի Լիլիթ Գոռ տեղամասը և Աջափնյակի բազալտի հանքավայրը: Արտադրական ֆոնդերը մեծացնելու նպատակով, ինչպես նաև հաշվի առնելով ավազի ներկայիս պահանջարկը, ընկերությունը նախաձեռնել է կատարել նաև ավազի արդյունահանման աշխատանքներ և ստեղծել շինարարական աշխատանքների համար ավազի ու խճի արտադրության սեփական հումքային բազա, հաշվի առնելով Արաքս գետի ողողահունային ավազակոպճային հումքի բավարար որակը, մոտեցման ճանապարհների հարմարավետությունը և արդյունահանված ծավալների բնական վերականգնման հնարավորությունները:

ՀՀ Արմավիրի մարզի Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասում 2021-2022թ.թ. կատարվելիք երկրաբանական ուսումնասիրության (երկրաբանահետախուզական) աշխատանքների ծրագիրը կազմվել է համաձայն երկրաբանական առաջադրանքի՝ «ՎԱԼՈՂՅԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ» ՍՊ ընկերության նախաձեռնությամբ և ֆինանսական միջոցներով:

Երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հայցվող տարածքը բնութագրվում է հետևյալ կոորդինատներով (ըստ Arm WGS համակարգի).

Կետը	Կոորդինատները	
	X	Y
1.	4435163.46	8436773.00
2.	4435224.53	8436773.00
3.	4435227.01	8437243.68
4.	4435236.89	8437314.18
5.	4435351.05	8437613.48

Կետը	Կոորդինատները	
	X	Y
12.	4435131.51	8437356.17
13.	4435096.41	8437229.41
14.	4435096.41	8437189.28
15.	4435091.70	8437132.31
16.	4435074.92	8437072.03

6.	4435367.60	437776.64
7.	4435338.08	8437781.16
8.	4435302.31	8437692.89
9.	4435229.89	8437542.22
10.	4435186.66	8437505.16
11.	4435130.99	8437391.77

17.	4435054.25	8437022.56
18.	4435051.65	8437010.16
19.	4435054.00	8436976.82
20.	4435103.10	8436911.84
21.	4435114.71	8436853.99

▪ **Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը**

Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասը տեղադրված է Արաքս գետի ձախափնյա ողողահունում, դրա ժամանակակից հունից դեպի հյուսիս և գենետիկորեն կապված է Արաքս գետի արտաբերման և ավամերձ վերին չորրորդականի այլուվիալ-դելյուվիալ նստվածքների հետ ու դասվում է գետաողողատային տիպին:

Տեղամասի երկրաբանական կառուցվածքին մասնակցում են վերին չորրորդական-ժամանակակից այլուվիալ-դելյուվիալ-պրոլյուվիալ առաջացումները՝ ավազակուտակի տեսքով, որի հիմքում տեղադրված են ստորին չորրորդականի նստվածքային առաջացումները՝ ներկայացված կավերով, ավազակավերով և կավավազներով:

Ըստ նախնական դիտարկումների տվյալների տեղամասի օգտակար հանածոն ներկայացված է հրաբխածին նստվածքային և մագմատիկ ապարների ու միներալների լրիվ հղկված, հարթ մակերեսով, ամուր, հոծ, հազվադեպ ծակոտկեն բազալտային, անդեզիտաբազալտային և անդեզիտային կազմերի պորֆիրիտների հղկված բեկորներով: Բեկորային նյութը հիմնականում ներկայացված է ձվաձև, ոսպնյակաձև, սկավառակաձև, երբեմն գնդաձև տեսքերով: Օգտակար հաստվածքում կավային նյութի առանձին շերտեր չեն հանդիպում: Կավային նյութը ԱԿԽ-ում գտնվում է հիմնական զանգվածում ցրված (փոշեացած) ոչ կապակցված վիճակում և գերակշռող մասը գտնվում է ավազային ֆրակցիայում:

Նախնական դաշտային հետազոտությունների և ֆոնդային նյութերի տվյալների համաձայն տեղամասի սահմանում ավազի կուտակը համատարած հիմնատակվում է այլուվիալ կավերով, որի մակերեսը հանդիսանում է օգտակար հանածոյի ստորին երկրաբանական սահման:

Ժամանակակից այրովիալ-դեյրովիալ կավավազային առաջացումները տեղամասի սահմաններում ունեն փոքր հզորություն՝ տատանվում է 0.05-0.15մ սահմաններում, կազմելով միջինը 0.07մ և ծածկում են ավազներով ներկայացված օգտակար հանածոն: Վերջինս, իր հերթին, ներկայացված է միջինը 1160մ երկարությամբ և 185մ լայնությամբ, մերձհորիզոնական տեղադրմամբ ավազի կուտակի տեսքով:

Արաքսի ողողատում գտնվելու հանգամանքը կանխորոշում է գարնանային վարարումների ժամանակ հետախուզվող տեղամասի պաշարների ամենամյա վերականգնումը՝ հանված հումքի փոխարեն նոր բերվածքների լրացումով ամբողջությամբ: Դրա մասին է վկայում նաև տարիների ընթացքում բնակչության կարիքների համար իրականացված արդյունահանման փորձը, որը ցույց է տվել, որ հիմնականում գարնանը, իսկ առանձին անձրևառատ տարիներին անգամ աշնանը, տեղամասից արդյունահանված ծավալները հեշտությամբ վերականգնվում են հիմնականում պահպանելով կուտակման նախկին ձևը:

Արաքսի ավազի երևակման 1-ին տեղամասում կատարվելիք երկրաբանահետախուզական աշխատանքների ծրագիրը կազմվել է հաշվի առնելով տեղամասի երկրաբանական կառուցվածքը, մորֆոլոգիական ձևը, տարածքի չափերը, սումնասիրվող կուտակի հզորությունը, դրանց հիդրոերկրաբանական, ինժեներա-երկրաբանական և երկրաբանահետախուզական աշխատանքների կատարման լեռնատեխնիկական պայմանները, համաձայն «Ավազի և կոպճի հանքավայրերի նկատմամբ պաշարների դասակարգման կիրառման հրահանգի» ցուցումների:

Նկատի ունենալով տեղամասի պարզ երկրաբանական կառուցվածքը, օգտակար հանածոյի մորֆոլոգիական ձևը և չափսերը, ինչպես նաև երկրաբանահետախուզական աշխատանքների համար ընտրված տարածքի չափսերը, ֆոնդային նյութերի տվյալները տվյալ տարածքում ավազի հզորության մասին հետախուզումը նախատեսվում է իրականացնել մինչև 16 հետախուզահորով 3.6-4.0մ խորությամբ, ընդհանուրը 61.6մ կամ 147.84մ³ ծավալով, այդ թվում՝

- 5 հետախուզահոր 4-ական մետր /ընդամենը 20.0մ կամ 48.0մ³/
- 2 հետախուզահոր 3,9-ական մետր /ընդամենը 7.8մ կամ 18.72մ³/

- 5 հետախուզահոր 3.8-ական մետր /ընդամենը 19.0մ կամ 45.6մ³/

- 4 հետախուզահոր 3.7 մետր /ընդամենը 14.8մ կամ 35.52մ³/:

Հետախուզահորերի ընդհանուր ծավալը կազմում է 147.48մ³, այդ թվում՝ 1.54մ³ հողաբուսական շերտ:

Հետախուզահորերը նախատեսվում է անցնել մեխանիկական եղանակով՝ էքսկավատորով V կարգի ամրության ապարներում:

Հետախուզահորի մակերեսը կազմում է 2.4մ²: Հետախուզահորերի զբաղեցրած ընդհանուր մակերեսը կազմում է 38.4մ²:

Դաշտային պայմաններում ավազների բնական խտության (բնամասում), ծավալալիքային զանգվածի և փխրեցման գործակցի որոշման համար հետախուզահորերի անցմանը զուգընթաց նախատեսվում է դաշտային պայմաններում որոշել կուտակի ծավալային և ծավալալիքային զանգվածների, ինչպես նաև փխրեցման գործակիցը: աշխատանքները կիրականացվեն հայտնի ծավալից հանված նյութի կշռման եղանակով:

Աշխատանքների իրականացման համար նախատեսվում է տեղամասում անցած հետախուզահորերի 147.84մ³ ծավալից 50մ³-ը օգտագործել կուտակի բնական խտության (բնամասում), ծավալալիքային զանգվածի և փխրեցման գործակցի որոշման համար:

Մանրամասն երկրաբանական փաստագրման ենթակա են անցած 16 հետախուզահորերը: Փաստագրման աշխատանքները կկատարվեն առաջին կարգի երկրաբանի կողմից:

Մասնակի մասնակցություն կունենան նաև գլխավոր մասնագետը: Երկրաբանական փաստագրման աշխատանքներ նախատեսվում է կատարել 1: 100 մասշտաբով: Այդ աշխատանքների ծավալը կկազմի 61.6զժ.մ:

Աշխատանքների ավարտից հետո նախատեսվում է հետախուզահորերի անցման ժամանակ առաջացած 147.84մ³ ծավալով ավազի կուտակի հետլցնում:

Աշխատանքները կկատարվեն ձեռքով:

Ավազի որակական հատկանիշները պարզաբանելու համար նախատեսվում է հետախուզահորերից վերցնել 1-ական նմուշ, ընդամենը 16 նմուշ:

Նմուշարկումը կիրականացվի ակոսային եղանակով՝ օգտակար հանածոյի ուղղահայաց և ամբողջ հզորությամբ:

Նմուշների չափսերն ընդունվում են՝ $(2.0 \times 0.1 \times 0.05) \text{մ}^3$: Յուրաքանչյուր նմուշի կշիռը բազմափուլ կրճատումից հետո նախատեսվում է հասցնել 15 կգ-ի: Վերցված նմուշները կենթարկվեն ֆիզիկամեխանիկական (լրիվ ցիկլով) փորձարկումների մասնագիտացված լաբորատորիայում:

Նշված մեծածավալ տեխնոլոգիական նմուշը կենթարկվի վերամշակման պատվիրատուի ջարդիչ-տեսակավորման արտադրամասում, որի ընթացքում կմշակվի ավազի կուտակի հարստացման տեխնոլոգիան, կճշտվի ավազի գրանուլոմետրիական կազմը:

Աշխատանքների ընթացքում կատարված ծախսերի և վերջնարտադրանքի (լվացված ավազ և խիճ) քանակի մասին ստացված տվյալները կդրվեն օբյեկտի արդյունաբերական գնահատման հիմքում:

Քիմիական և միներոլոգիապետրոգրաֆիական ուսումնասիրությունների համար

նախատեսվում է համապատասխանաբար վերցնել 3-ական նմուշ: Հետազոտությունները կկատարվեն ՀՀ ԳԱԱ Երկրաբանական ինստիտուտում:

Ծրագրով նախատեսվում է կատարել ֆիզիկամեխանիկական փորձարկումներ, քիմիական և միներոլոգիապետրոգրաֆիական ուսումնասիրություններ:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ընթացքում վերցված բոլոր նմուշները կենթարկվեն լաբորատոր հետազոտությունների:

Նախքան լաբորատորիա ուղարկելը նմուշները տեղում կենթարկվեն մշակման: Նմուշների մշակումը կկատարվի հետևյալ կերպ՝ նմուշարկված ամբողջ ավազի կուտակը կլցվի բրեզենտե փովածքի վրա, կխառվի և միանգամյա կրճատման միջոցով կհասցվի 15 կգ, որը և կկազմի շարքային նմուշի նյութը:

Վերջինս կլցվի առանձին պարկերի մեջ, կպիտակավորվի և նոր միայն կուղարկվի լաբորատորի լրիվ ծրագրով ֆիզիկամեխանիկական փորձարկումների համար:

Օգտակար հանածոյի լաբորատոր հետազոտությունները կկատարվեն «Շինսերտիֆիկատ» ֆիզիկատեխնիկական փորձարկումների լաբորատորիայում:

Ապարի քիմիական և միներալապետրոգրաֆիական ուսումնասիրությունները կիրականացվեն ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում:

Աշխատանքները կկատարվեն պայմանագրային հիմունքներով:

Հետախուզվող երևակման տարածքում ինժեներաերկրաբանական և հիդրոերկրաբանական պայմանների պարզաբանման նպատակով նախատեսվում է կատարել համապատասխան դիտարկումներ:

Ինժեներաերկրաբանական հետազոտություններով նախատեսվում է պարզել տեղամասի ապարների կազմը, դրանց կառուցվածքային առանձնահատկությունները, անիզոտրոպիան, ինչպես նաև պարզաբանել տեղանքի գեոդինամիկ պրցեսները:

Հիդրոերկրաբանական հետազոտություններով նախատեսվում է պարզել հետազոտել հիմնական ջրատար հորիզոնները, եթե այդպիսիք կան դրանք ուսումնասիրել և նկարագրել, կատարել ռեժիմային դիտարկումներ և ուսումնասիրել ջրի որակը:

Դիտարկումները նախատեսվում է կատարել ամիսը մեկ անգամ:

Անհրաժեշտության դեպքում վերոհիշյալ ուսումնասիրությունները կկատարվեն մասնագիտացված կազմակերպությունների հետ համագործակցելով:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ժամանակ կպահանջվի խմելու և տեխնիկական ջուր:

Տեխնիկական ջուրը կապահովվի Արաքս գետից, իսկ խմելու ջուրը կբերվի մոտակա գյուղերից ավտոտրանսպորտով:

Տեղամասի տարածքում և անցած հետախուզական փորվածքներում СРП-68-01 ռադիոչափիչ սարքով գամմա պրոֆիլավորման գամմա ակտիվության չափումների միջոցով, նախատեսվում է չափել ավազի կուտակի ռադիոակտիվությունը:

▪ ***Նախագծման նորմատիվ-իրավական հենքը***

Օգտակար հանաճոյի երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատման հայտը կազմելիս ընկերությունն առաջնորդվել է բնապահպանական օրենսդրության պահանջներով, որոնք ամրագրված են հետևյալ իրավական ակտերում.

▪ ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգիրք (ՀՕ-280, 28.11.2011թ.), որով սահմանվում են ՀՀ տարածքում ընդերքօգտագործման սկզբունքներն ու կարգը, կարգավորվում են ընդերքն օգտագործելիս բնությունը և շրջակա միջավայրը վնասակար ազդեցություններից պաշտպանության, աշխատանքների կատարման անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև ընդերքօգտագործման ընթացքում պետության և անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները:

▪ ՀՀ Հողային օրենսգիրք (ՀՕ-185, 02.05.2001թ.), որը սահմանում է հողային հարաբերությունների պետական կարգավորման կատարելագործման, հողի տնտեսավարման տարբեր կազմակերպական-իրավական ձևերի զարգացման, հողերի բերրիության, հողօգտագործման արդյունավետության բարձրացման, մարդկանց կյանքի ու առողջության համար բարենպաստ շրջակա միջավայրի պահպանման և բարելավման, հողի նկատմամբ իրավունքների պաշտպանության իրավական հիմքերը:

▪ ՀՀ Ջրային օրենսգիրք (ՀՕ-373, 04.06.2002թ.), որով կարգավորվում են ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգերի, այդ թվում՝ ջրամատակարարման, ջրահեռացման համակարգերի տնօրինման, տիրապետման, օգտագործման և պահպանման ոլորտում ծագող հարաբերությունները:

▪ ՀՀ Անտառային օրենսգիրք (ՀՕ-211, 24.10.2005թ.), որը կարգավորում է ՀՀ անտառների և անտառային հողերի կայուն կառավարման՝ պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, անտառապատման և արդյունավետ օգտագործման, ինչպես նաև անտառների հաշվառման, մոնիթորինգի, վերահսկողության և անտառային հողերի հետ կապված հարաբերությունները:

▪ «Բուսական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-22, 23.11.1999թ.), որը սահմանում է պետական քաղաքականությունը բնական բուսական աշխարհի գիտականորեն

հիմնավորված պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման և վերարտադրության բնագավառում:

- «Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-52, 03.04.2000թ.), որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կենդանական աշխարհի վայրի տեսակների պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականությունը:

- «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-121, 11.10.1994թ.), որի առարկան մթնոլորտային օդի մաքրության ապահովման, մթնոլորտային օդի վրա վնասակար ներգործությունների նվազեցման ու կանխման բնագավառում հասարակական հարաբերությունների կարգավորումն է:

- «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-211, 27.11.2006թ.), որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների՝ որպես բնապահպանական, տնտեսական, սոցիալական, գիտական, կրթական, պատմամշակութային, գեղագիտական, առողջապահական, ռեկրեացիոն արժեք ներկայացնող էկոհամակարգերի, բնության համալիրների ու առանձին օբյեկտների բնականոն զարգացման, վերականգնման, պահպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականության իրավական հիմունքները:

- «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-110, 21.06.2014թ.), որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատումների, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության պետական փորձաքննության ոլորտի հասարակական հարաբերությունները:

- ՀՀ բնապահպանության նախարարի 24.12.2012թ.-ի թիվ 365-Ն հրաման, որով կարգավորվում են շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխին ընդերքօգտագործողների կողմից նախատեսված ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների նախահաշվային արժեքների հաշվարկման և ինդեքսավորման կարգի հետ կապված իրավահարաբերությունները:

- ՀՀ կառավարության 23.08.2012թ.-ի թիվ 1079-Ն որոշում, որով սահմանվել է բնության և շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխի (այսուհետ՝

դրամագլուխ) օգտագործման և հատկացումների չափերի հաշվարկման հետ կապված հարաբերությունները:

- ՀՀ կառավարության 10.01.2013թ.-ի թիվ 22-Ն որոշում, որով սահմանվել են օգտակար հանածոների արդյունահանված տարածքի, արդյունահանման ընթացքում առաջացած արտադրական լցակույտերի տեղադիրքի և դրանց հարակից համայնքների բնակչության անվտանգության ու առողջության ապահովման նպատակով մշտադիտարկումների իրականացման, դրանց իրականացման վճարների չափերի հաշվարկման և վճարման կարգերը:

- ՀՀ կառավարության 14.12.2017թ.-ի թիվ 1643-Ն որոշում, որը կիրառվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում խախտված հողերի հաշվառման, հողաշինարարական, քարտեզագրման, կանխատեսվող ու իրականացման ենթակա ռեկուլտիվացման աշխատանքների նախագծման, ռեկուլտիվացման, ռեկուլտիվացված հողերի նպատակային նշանակության ուղղությունների որոշման, ինչպես նաև նպատակային ու գործառական նշանակությանը համապատասխան՝ դրանց հետագա օգտագործման ժամանակ:

- ՀՀ կառավարության 14.08.2014թ.-ի N781-N որոշում, որը սահմանում է սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման ընթացակարգը:

- ՀՀ կառավարության 22.02.2018թ.-ի N191-Ն որոշում, որը սահմանում է ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող մշտադիտարկումների իրականացման պահանջների, ինչպես նաև արդյունքների վերաբերյալ հաշվետվությունները ներկայացնելու կարգը:

- ՀՀ կառավարության 02.11.2017թ.-ի N1404-Ն որոշում, որով սահմանվել են հողի բերրի շերտի հանման նորմերի որոշմանը և պակաս արդյունավետ հողերի բարելավման համար հողի բերրի շերտի պահպանմանն ու օգտագործմանը ներկայացվող պահանջները:

- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N71-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը:

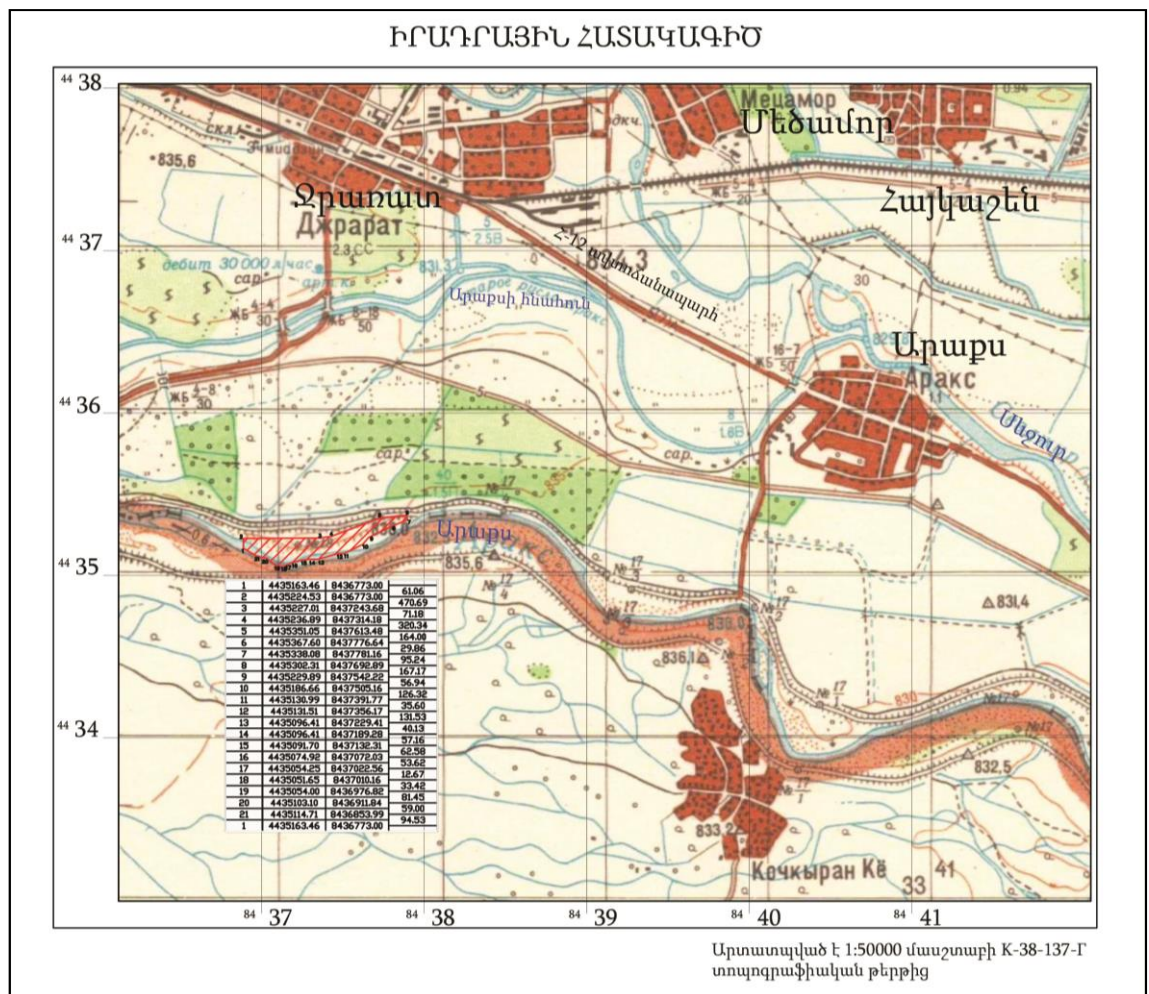
- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N72-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը:
- ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ.-ի N967-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ տարածքի բնության հուշարձանների ցանկը :
- ՀՀ կառավարության 15.06.2017թ.-ի N676-Ն որոշում, որով հաստատվել են ընդերքօգտագործման թափոնների կառավարման և վերամշակման պլանների օրինակելի ձևերը:
- ՀՀ կառավարության 25.09.2014թ.-ի N1059-Ա որոշում, որով հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը և ծրագրի միջոցառումները:
- ՀՀ առողջապահության նախարարի 06.03.2002թ.-ի N138 հրաման, որով հաստատվում են աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում աղմուկի սանիտարական նորմերը,
- ՀՀ առողջապահության նախարարի 17.05.2006թ.-ի N533-Ն հրաման, որով հաստատվում են աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում թրթռման հիգիենիկ նորմերը:

2. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

▪ Գտնվելու վայրը

Արաքսի ավազի հանքավայրը գտնվում է ՀՀ Արմավիրի մարզում, տեղակայված է Հայաստանի Հանրապետության Պետական սահմանի հարևանությամբ, Արաքս գետի ձախ ափին: Հանքավայրի հետախուզվող 1-ին տեղամասը գտնվում է Մարգարա գյուղից 7.5կմ արևելք, Երասխաուն գյուղից 5.0կմ դեպի հարավ-արևելք, Ջրառատ գյուղից 2.5-3.0կմ դեպի հարավ, Արաքս գյուղից 3.5կմ դեպի հարավ-արևմուտք և զբաղեցնում է 11.5հա մակերես (նկար 1, 2) :

Տեղամասը տեղակայված է Արքս գետի գործող ողողասներից դուրս՝ 833-845.6մ բացարձակ բարձրությունների վրա: Տեղամասի կենտրոնի աշխարհագրական կոորդինատներն են Գրինվիչից՝ հյուսիսային լայնությունը՝ 40° 02' 53" և արևելյան երկայնությունը՝ 44° 15' 58":

Նկար 1.

Նկար 2.

▪ ***Ռելիեֆ, երկրաձևաբանություն***

Երկրաձևաբանական տեսակետից Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասի շրջանը գտնվում է Արարատյան դաշտի հյուսիս-արևմտյան մասում: Գեոմորֆոլոգիական տեսակետից դաշտավայրի այդ մասը ներկայացնում է թույլ ալիքաձև ենթահորիզոնական հարթավայրով: Տարածքի երկրաձևաբանական և լանջերի թեքության սխեմատիկ քարտեզները ներկայացվում են ստորև նկար 3-4-ում:

Արարատյան դաշտը միջլեռնային գոգավորություն է, եզրավորված հարավից՝ Փոքր ու Մեծ Արարատ լեռնագագաթներով և դեպի արևմուտք ձգվող Հայկական պար լեռնաշղթայով, հյուսիսից՝ Արագածի, Արա լեռան զանգվածներով և Ծաղկունյաց լեռնաշղթայով, արևելքից՝ Գեղամա, Երանոսի, Շեկասարի և Ուրցի լեռնաշղթաներով, արևմուտքում գոգավորությունը հարում է Կարսի սարահարթին:

Այն տեղադրված է Արաքս գետի ավազանի միջին հոսանքում և ձգվում է հյուսիս-արևմուտքից հարավարևելք շուրջ 120կմ երկարությամբ և 10-30կմ լայնությամբ, գտնվում է 800-1000մ բացարձակ նիշերի սահմաններում, գրավում է շուրջ 1300կմ² մակերես: Արարատի և Արագածի, Գեղամա, Ուրցի ու Հայկական պար լեռնաշղթաները իրենց նախալեռնային մասերով հանդերձ հանդիսանում են Արարատյան արտեզյան ավազանի ստորերկրյա ջրերի սնման կամ ձևավորման և տարանցման (տրանզիտի) մարզերը:

Արարատյան դաշտն ունի բարդ տեկտոնական կառուցվածք: Տեկտոնական տեսակետից այն իրենից ներկայացնում է Արաքսի տեկտոնական գոտու վերադիր միջլեռնային ճկվածք: Ճկվածքի սահմաններում հետծալքավորման հետևանքով առանձնացվում են արևմուտքից արևելք տարածված հետևյալ երկրորդ կարգի հիդրոերկրաբանական կառուցվածքները՝ Արմավիրի իջվածք, Սովետաշենի (Նուբարաշենի) բարձրացում, Արտաշատի իջվածք, Խոր Վիրապի բարձրացում, Արագոյանի (Երասխի) իջվածք, Գայլի-Դոների (Դարպասի) բարձրացում, որին դեպի արևելք հերթափոխում է Նախիջևանի ընդարձակ գոգավորությունը:

Դաշտի երկրաբանական կառուցվածքի վերին հարկը կամ այսպես կոչված ծածկույթը, որը ունի շուրջ 500մ հաստություն ներկայացված է չորրորդական հասակի լճագետային նստվածքներով և հրաբխային անդեզիտա-բազալտային լավաներով:

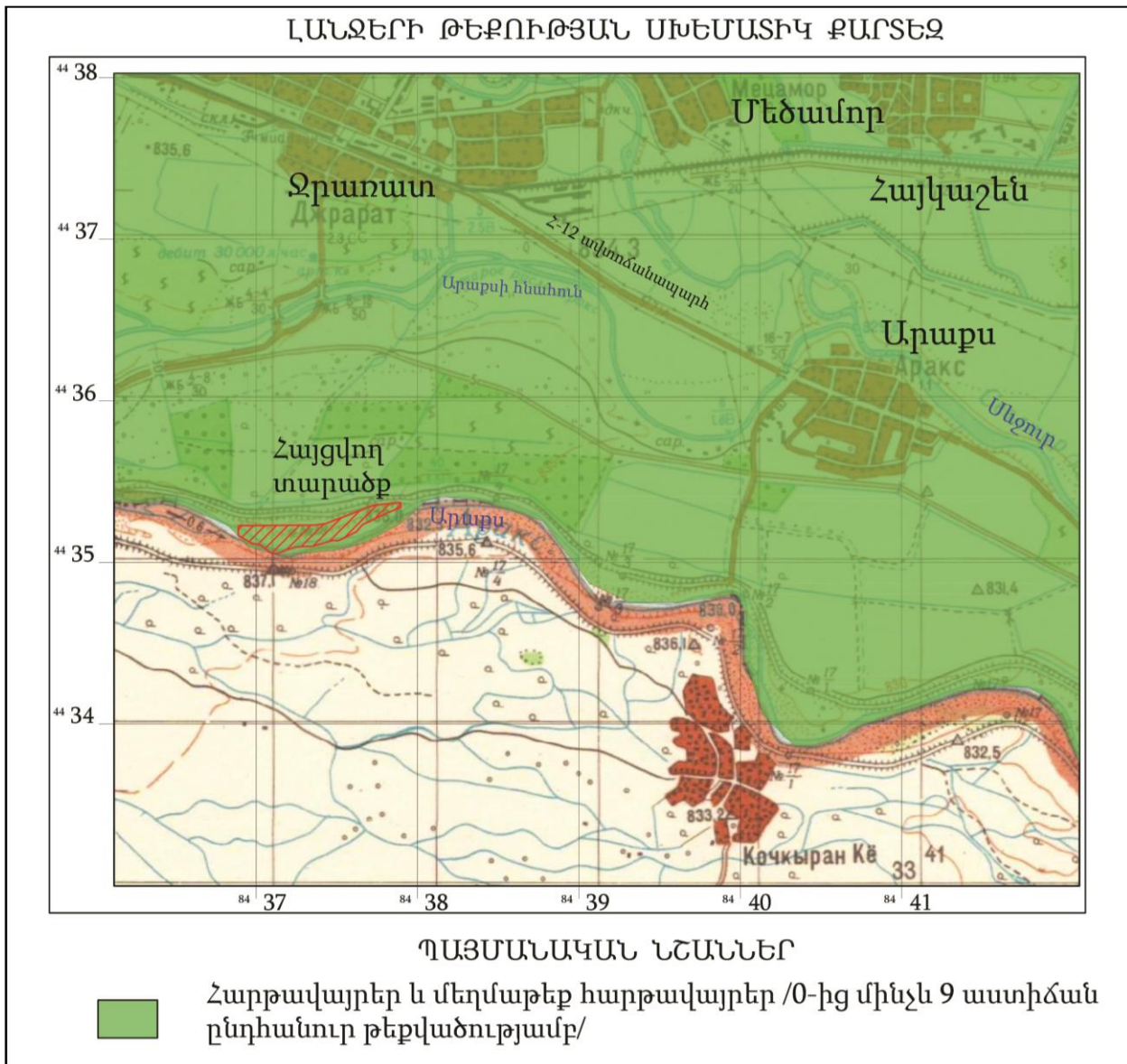
ԵՐԿՐԱԶԵՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԽԵՄԱՏԻԿ ՔԱՐՏԵԶ

Նկար 3.

Սողանքային երևույթներ երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հայցվող տարածքում չեն արձանագրվել, ինչը պայմանավորված է երկրաձևաբանականով և տարածքի գրեթե հորիզոնական տեղադրմամբ (ընդհանուր մեղմաթեք անկում մինչև 9° անկյան տակ): Մոտակա սողանքային մարմինները գտնվում են տեղամասից շուրջ 18կմ արևելք-հյուսիս-արևելք՝ ՀՀ Արարատի մարզի Այնթափ գյուղի տարածքում:

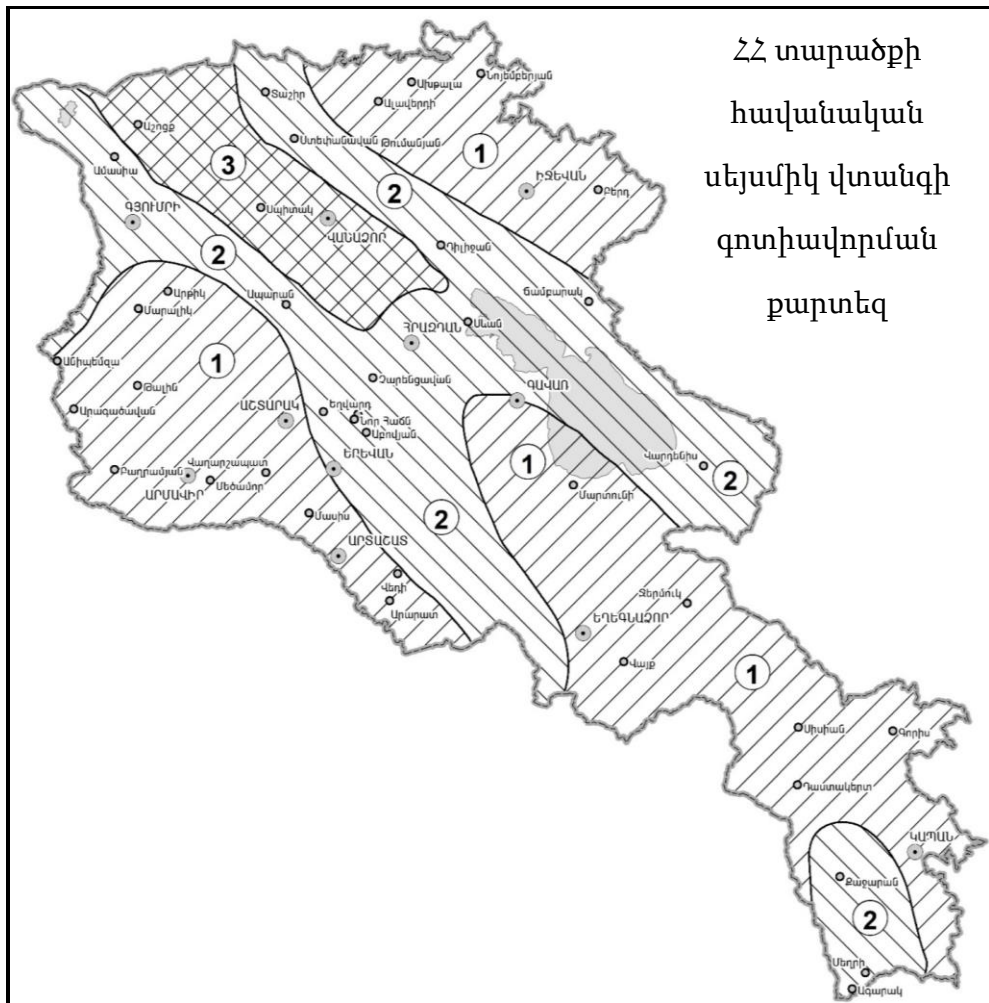
ԼԱՆՁԵՐԻ ԹԵՔՈՒԹՅԱՆ ՍԽԵՄԱՏԻԿ ՔԱՐՏԵԶ

Նկար 4.

▪ **Սեյսմիկ պայմաններ**

Ըստ ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N102-Ն հրամանի՝ Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասի տարածքը գտնվում է 1-ին սեյսմիկ գոտում, որտեղ գրունտի սպասվելիք արագացման մեծությունը կազմում է 0.3g (նկար 5):

Նկար 5.

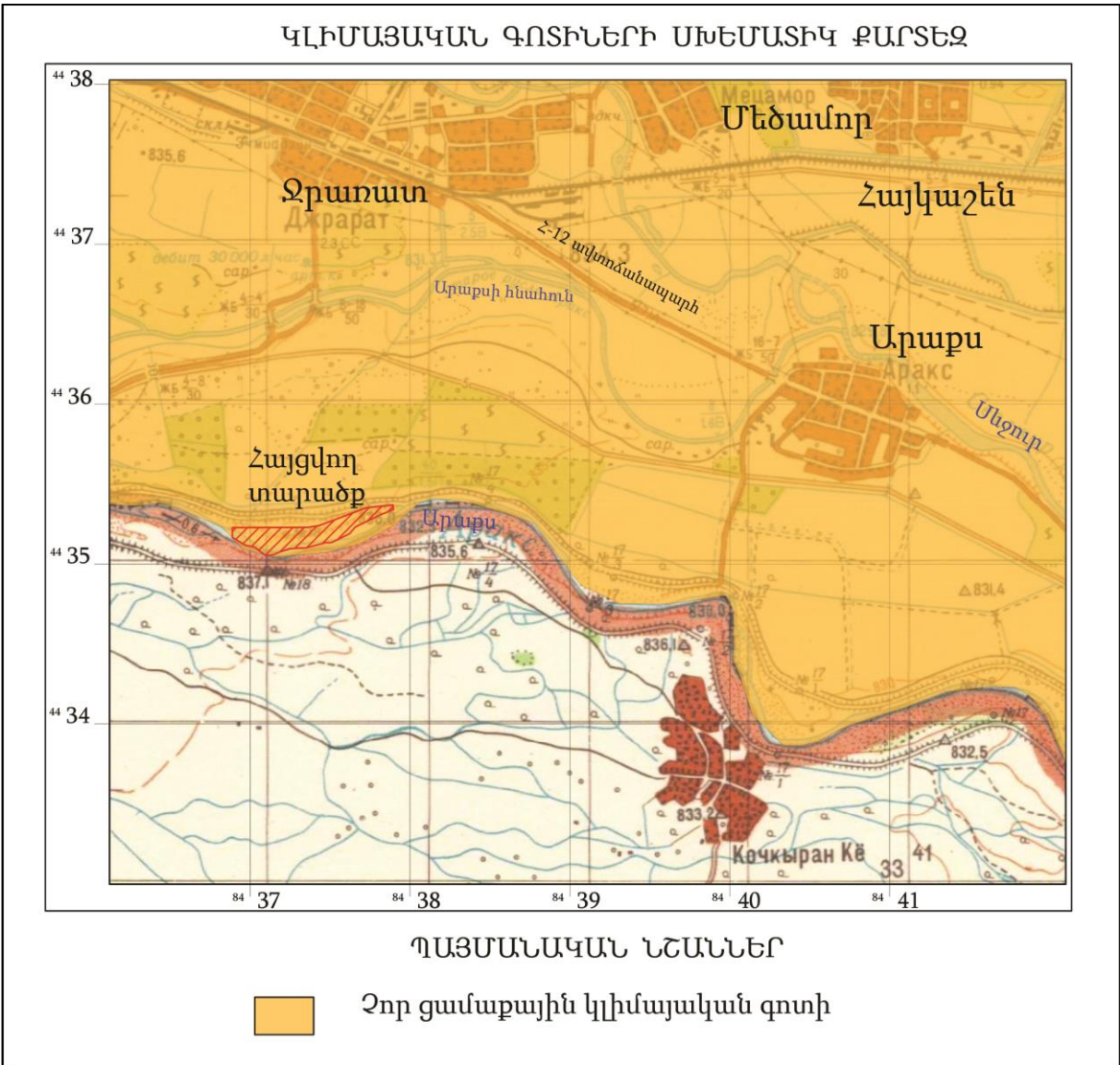
- **Արաքսի հանքավայրի շրջանի կլիման** խիստ ցամաքային (նկար 6): Տարածքը գտնվում է Հարավային Կովկասի առավել չորային (երաշտային) շրջաններից մեկում: Տարածքի կլիմայական բնութագրերը ներկայացվում են ըստ մոտակա Էջմիածին և Երևան-Էրեբունի օդերևութաբանական կայանների տվյալների:

Աղյուսակ 1.

Օդի միջին ջերմաստիճանը

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	տարի
Էջմիածին կայան												
-3.7	-1.2	5.1	12.2	17.1	21.2	25.2	25.1	20.1	13.0	6.1	-0.4	11.7
Երևան-Էրեբունի կայան												
-3.6	-1.0	5.3	12.5	17.4	21.8	25.8	25.2	20.5	13.3	6.3	-0.2	11.9

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԳՈՏԻՆԵՐԻ ՍԽԵՄԱՏԻԿ ՔԱՐՏԵԶ

Նկար 6.

Մթնոլորտային տեղումների քանակները ներկայացված են աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2.

Մթնոլորտային տեղումները

Ըստ ամիսների միջին ամսական/առավելագույն օրական												Տարեկան գումար.
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Էջմիածին կայան												
18	20	26	37	45	26	15	10	10	25	24	18	274
14	22	25	26	29	46	34	25	27	25	46	18	46
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Երևան-Էրեբունի կայան												
24	23	32	35	45	23	11	8	12	29	28	21	291
24	23	34	29	42	34	29	37	51	35	36	28	51

Ըստ Էջմիածին օդերևութաբանական կայանի ձնածածկույթի առավելագույն տասնօրյակային բարձրությունը կազմել է 48սմ, տարվա մեջ ձնածածկույթով օրերի քանակը՝ 44: Երևան-Էրեբունի կայանի դիտարկումներով այդ ցուցանիշները կազմում են համապատասխանաբար 58 և 47:

Արարատյան դաշտավայրի և շրջակա լեռնաշղթաների միջև ջերմային կոնտրաստները առաջացնում են լեռնա-դաշտավայրային ուժեղ քամիներ, հատկապես ամռանը, իսկ ձմռանը հարթավայրի սահմաններում դիտվում է թույլ քամիներ առանց հողմի: Առանձին դեպքերում քամու արագությունը հասնում է 15-20մ/վ: Քամիների բնութագրերը ներկայացվում են ըստ Երևան-Էրեբունի կայանի տվյալների (աղյուսակ 3-4):

Աղյուսակ 3.

Միջին տարեկան մթնոլորտային ձնշում, հՊա	Ամիսներ	Կրկնելիությունը, % Միջին արագությունը, մ/վ							
		Ուղղությունները							
		Հս	Հս-Արլ	Արլ	Հվ-Արլ	Հվ	Հվ-Արմ	Արմ	Հս-Արմ
868.7	հունվար	18	4	13	11	6	21	10	17
		1.4	1.3	1.5	1.8	1.6	1.7	1.7	1.4
	ապրիլ	15	12	13	15	8	14	13	10
		2.1	1.7	2.1	2.2	2.1	2.5	2.5	2.5
	հուլիս	19	10	18	20	6	9	9	9
		2.8	1.9	2.6	2.4	2.2	2.2	2.5	3.1
	հոկտեմբեր	9	3	11	6	7	31	28	5
		1.7	1.5	1.6	1.9	1.8	2.2	2.4	2.22

Աղյուսակ 4.

Միջին տարեկան մթնոլորտային ճնշում, հՊա	Ամիսներ	Անհողմությունների կրկնելիությունը, %	Միջին ամսական արագությունը, մ/վ	Միջին տարեկան արագությունը, մ/վ	Ուժեղ քամիներով օրերի քանակը
868.7	հունվար	76	0.7	29	22
	ապրիլ	45	1.9		
	հուլիս	36	2.8		
	հոկտեմբեր	63	1.0		

Օդի միջին հարաբերական խոնավությունը ըստ ամիսների ներկայացված է աղյուսակ 5-ում (Երևան-Էրեբունի կայան):

Աղյուսակ 5.

Ըստ ամիսների, %												Միջին տարեկան	Միջին ամսական ժամը 15-ին	
Հունվար	Փետրվար	Մարտ	Ապրիլ	Մայիս	Հունիս	Հուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբեր	Հոկտեմբեր	Նոյեմբեր	Դեկտեմբեր		ամսացուրտ ամսվա	ամսանշոգ ամսվա
79	75	62	56	57	49	45	46	49	62	73	79	61	67	28

Ձմեռը ցուրտ է, չոր, քիչ ձյունոտ: Ձնեծածկով օրերի միջին թիվը 45, ձմեռվա ընթացքում ծածկույթի միջին բարձրությունը 10 սմ:

Գարունը տևական չէ, տաք է, հիմնականում խոնավ և սկզբում առանձնանում է փոփոխականությամբ: Գարնանային սառցակալումները միջին տվյալներով կրճատվում են ապրիլի սկզբի 2-րդ տասնօրյակին:

Ամառը տևական է, շոգ, չոր, պարզ եղանակի գերակշռությամբ: Ամառային ամիսների միջին ջերմաստիճանը 24.2⁰ C, առավելագույնը՝ 41⁰C:

Աշունը չոր է, տևական և փափուկ, արևային, տաք և չոր եղանակի գերակշռությամբ:

▪ ***Մթնոլորտային օդ***

Մթնոլորտային օդի որակի մշտադիտարկման կայան Արաքսի ավազի հանքավայրի շրջանում չկա:

Տեղամասի ենթաշրջանը բացառապես գյուղատնտեսական է: Տարածքում չկան մթնոլորտային օդի աղտոտման աղբյուր հանդիսացող գործող խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններ, երևակումից մոտ 1.7կմ հեռավորության վրա անցնող Հ-12 հանրապետական նշանակության ավտոճանապարհը ծանրաբեռնված է չափավոր:

Տեղամասին ամենամոտ գտնվող՝ Մարգարա և Արաքս բնակավայրի օդային ավազանների աղտոտվածության մասին պատկերացում կարելի է ստանալ հաշվարկային եղանակով: Դրա համար ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարության «Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության մոնիտորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից մշակվել է ուղեցույց ձեռնարկ, ուր ներկայացված են մթնոլորտային օդի ֆոնային աղտոտվածության ցուցանիշների կախվածությունը տվյալ բնակավայրի ազգաբնակչության քանակից:

Հիմք ընդունելով նշված ձեռնարկը, երևակման տարածքի մթնոլորտային օդում փոշու ֆոնային կոնցենտրացիան ընդունվում է որպես 0,2 մգ/մ³, ծծմբի երկօքսիդինը՝ 0,02 մգ/մ³, ազոտի երկօքսիդինը՝ 0,008 մգ/մ³ և ածխածնի օքսիդինը՝ 0,4 մգ/մ³ : Այս տվյալների հիման վրա կկատարվի երևակման տարածքում բնապահպանական միջոցառումների նախագծումը:

▪ ***Ջրային ռեսուրսներ***

Արաքսի ավազի հանքավայրն, ինչպես նաև դրա 1-ին տեղամասը իր ծագումով կապված է Արաքս գետի հիդրոլոգիական ռեժիմի հետ: Արաքս գետի վրա եղած 4 հիդրոլոգիական դիտարկման կետերի 5-7 տարիների դիտարկման տվյալները ցույց են տվել, որ Արաքս գետը հանքավայրի շրջանում բնութագրվում է տարվա մեջ մեկ՝ զարնանային վարարումով, որն սկսվում է մարտի 15-20-ից և ավարտվում է հունիսի 15-30-ին՝ տևելով շուրջ 90-103 օր: Այս շրջանում ջրի ծախսը կազմում է միջինը 925 մ³/վրկ: Ջրի առավելագույն նվազումը տեղի է ունենում օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին, երբ ջրի ծախսը նվազում է մինչև 24 մ³/վրկ: Տարեկան ջրի միջին ծախսը կազմում է 167 մ³/վրկ:

Արաքսի ջրերը հայտնի են պղտորության բարձր մակարդակով: Ջրի տարեկան պղտորությունը կազմում է միջինը 1200գր/մ³, բերվածքների միջին ծախսը 200կգ/վրկ: Գարնանային վարարման ժամանակ առավելագույն պղտորությունը կազմում է 26000 գր/մ³ և տևում է մեկ շաբաթ, բերվածքների ծախսը կազմում է 3100 կգ/վրկ:

Տեղամասը գտնվում է Արաքս գետի ձախափնյա մասում: Արաքս գետը սկիզբ է առնում Բյուրակն հրաբխային բարձրավանդակից (մոտ 3000մ բարձրությունից), մինչև Արարատյան դաշտ մտնելը հոսում է նեղ կիճերով, տեղ-տեղ՝ լայնացված հովտով, ունի մեծ անկում: Գետի երկարությունը 1720կմ է, ավազանը՝ 102 հազ.կմ²:

Հայցվող տեղամասի և Արաքսի ափի մեջ առկա է բնամաս՝ 15-20մ լայնությամբ:

Արաքս գետի ջրերի որակի մոնիթորինգ Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասի շրջանում չի իրականացվում:

▪ *Հողեր*

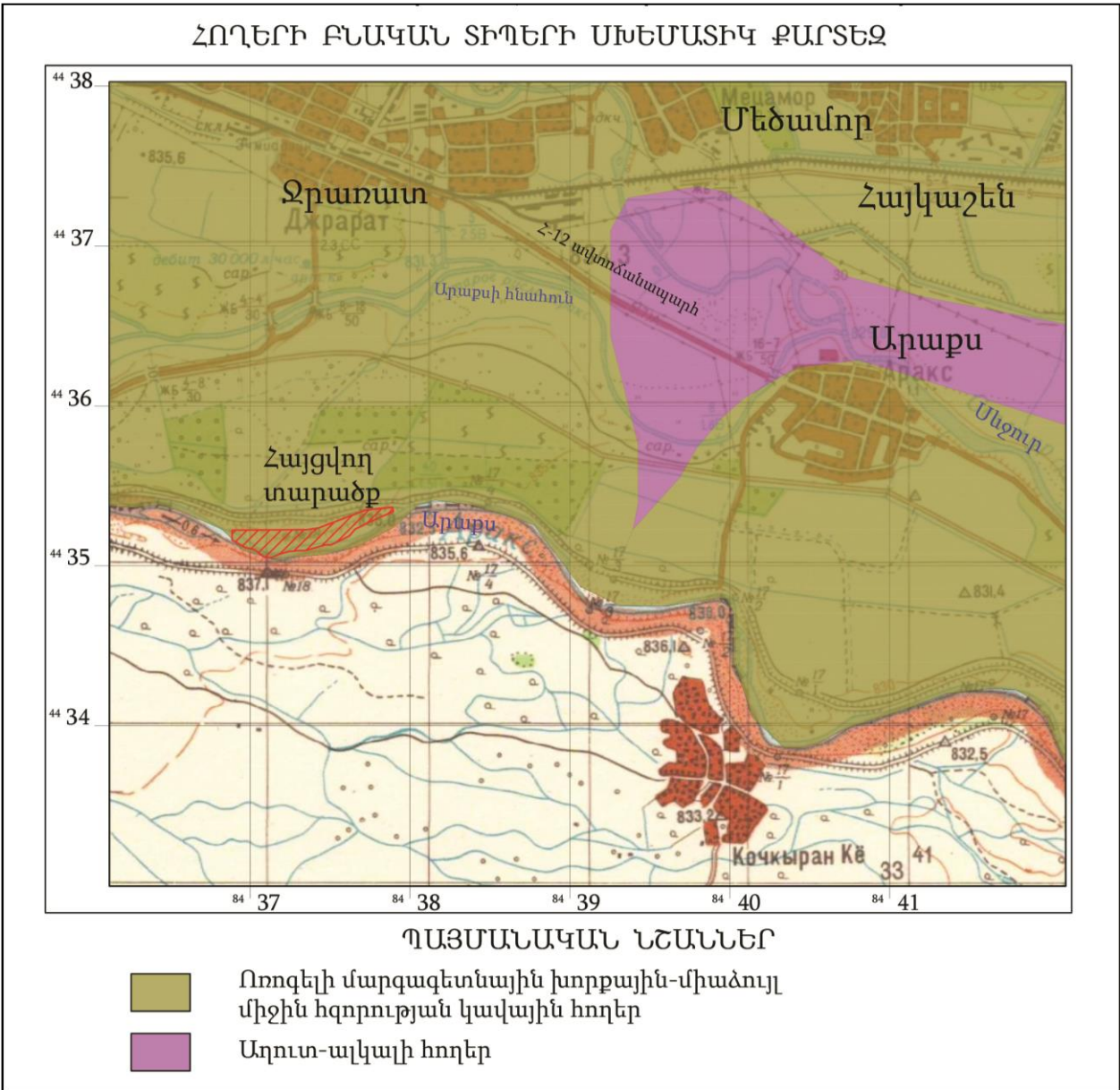
Արաքսի հանքավայրի շրջանի հողերը ներկայացված են մարգագետնային գորշ և աղուտ-ալկալի տիպերով: Հողերի բնական տիպերի տարածման սխեմատիկ քարտեզը ներկայացված է նկար 7-ում:

Տեղամասի տարածքի մարգագետնային գորշ ոռոգելի հողերում հողագոյացնող պրոցեսներն ընթացել են հիդրոմորֆ ռեժիմի պայմաններում: Հումուսի քանակն տեղամասի հողային ծածկությունում չի գերազանցում 1.8-ը%: CO₂-ի պարունակությունը հողի կտրվածքի վերին հատվածում կազմում է մոտ 6.1%, կլանված կատիոնների գումարը 26.4մեկվ/100գ հողում, ջրային քաշվածքի pH-ը՝ 8.4:

Տեղամասի տարածքում բուն հողային շերտի հզորությունը չնչին է, այն տատանվում է 3.5-5սմ (միջինը՝ 4սմ): Հողերի բնորոշ է փոշեհատիկա-կնձիկային է ստրուկտուրա: Հողառյացումը կատարվել է հիմնականում վարարումների արդյունքում նստեցված կավային, օրգանական մնացորդներով հարուստ նյութի հաշվին:

Նմուշարկման արդյունքում տեղամասի հողային շերտում դիտարկվել է 1.3մգ/կգ պղինձ, 2.07մգ/կգ նիկել, 11.2մգ/կգ ցինկ, 1.18մգ/կգ քրոմ:

ՀՈՂԵՐԻ ԲՆԱԿԱՆ ՏԻՊԵՐԻ ՄԵԽՄԱՏԻԿ ՔԱՐՏԵԶ

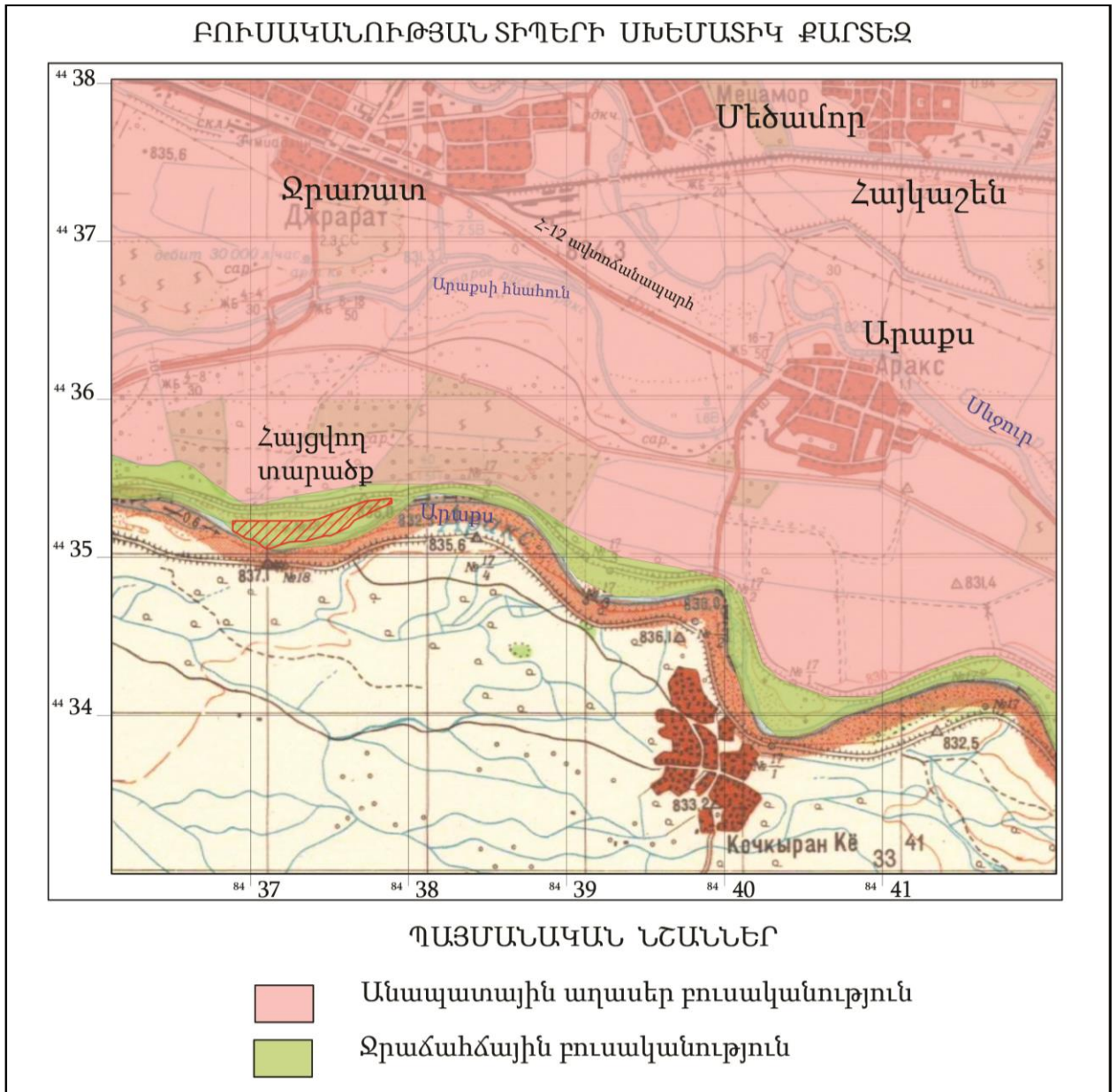

Նկար 7.

Աղուտ-ալկալի հողերը աչքի են ընկնում խիստ թույլ հումուսացվածությամբ (մինչև 1%), բարձր հիմնայնությամբ, կարբոնատների զգալի պարունակությամբ (15-18%), շերտավորված մեխանիկական կազմով: Պրոֆիլում պարզորոշ առանձնացվում է մակերեսային աղային հորիզոնը, որտեղ հեշտ լուծվող աղերի քանակը 2% և ավելի է, սակայն դեպի ստորին շերտերը նրա պարունակությունը նվազում է: Հողերի գերակշռող մասին հատկանշական է փոխանակային նատրիումի բարձր պարունակությունը (առանձին շերտերում 20-25 մգ/էկվ):

▪ **Բուսական և կենդանական աշխարհ**

Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասի շրջանում տարածված են սաղասեր անապատային և ջրաճահճային բուսատեսակները (նկար 8):

Նկար 8.

Հալոֆիլ տեսակներից տեղամասի տարածքում հայտնի են օշանները, մանրատերև սվեդան, մերձկասպյան աղահասկիկը, որոնք ձևավորում են ընդհատվող, ոչ համատարած ծածկույթ (բուսածածկի խտությունը մոտ 35%):

Տեղամասին հարակից որոշ տարածքներ ծածկված են ավազաքար անապատային բուսական խմբավորումներով՝ սովորական տատաշը, նրբատերև

հագարատերևուկը, եզնապտուկը: Բոլոր տեսակները համարվում են ֆոնային ՀՀ անապատային լանդշաֆտային գոտու համար:

Գետի ափամերձ հատվածներում տարածված են հիդրոֆիտ բույսեր: Այստեղ առանձին կղզյակների տեսքով աճում են բոշխերի և եղեգի մացառուտներ, մազիկավոր փետրախոտ:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատաքների ազդեցությունը պահպանման ներքո գտնվող բուսատեսակների վրա գնահատելու նպատակով ուսումնասիրվել են ՀՀ բույսերի Կարմիր գրքում ներկայացված տվյալները, կատարվել է դրանց համադրում դաշտային դիտարկումների ժամանակ արձանագրված տեսակների հետ:

1-ին տեղամասի շրջանում ՀՀ բույսերի կարմիր գրքում գրանցված տեսակներից հայտնի են՝

- Սիբեի սիբեիանման, նվարդակ կնարաձև – աճում են Այդր լճի խոնավ տարածքներում, տեղամասից մոտ 16կմ հեռավորության վրա,
- Բիներցիա շուրջաթև և օշան սողակիր - արեալները գտնվում են Երասխահուն գյուղի մոտ, տեղամասից մոտ 8կմ հեռավորության վրա,
- Մարսազան կոնաձև, կալախոտ կասպիական, աղահասկիկ Բելանժեյի, Բորակաթուփ Շոբերի - հայտնի են Երասխահուն, Մարգարա, Արագափ գյուղերի մոտ, տեղամասից 8-14կմ հեռավորությունների վրա,
- Կարմրան ութառեջ – հայտնի է Մարգարա գյուղի շրջակայքից, տեղամասից մոտ 11կմ հեռավորության վրա:

Հայցվող տեղամասի շրջանում կենդանական աշխարհը ներկայացված է տափաստանային, հանրապետության տարածքում լայն տարածում ունեցող կենդանական ձևերով: Երկկենցաղներից և սողուններից այստեղ հանդիպում են դողոշների, գորտերի, մողեսների և օձերի բազմաթիվ տեսակներ: Լայնորեն տարածված կենդանատեսակներից այստեղ հանդիպում են. կաթնասուններից՝ նապաստակ (*Lepus europaeus*), աղվես (*Vulpes vulpes*), գայլ (*Canis lupus*) և մի շարք կրծողներ: Թռչուններից Արաքս ափերին դիտվել են կոցար, սև կեռնեխ, տափաստանային արտույտ: Գետի ջրերում հայտնի են կարաս և բեղաձուկ:

Բուն տեղամասում կեղանական աշխարհի ներկայացուցիչներ բներ, բնադրավայրեր և այլն չկան, ինչը պայմանավորված է հանքավայրի ձևավորման առանձնահատկություններով:

Հանքավայրի շրջանում ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում գրանցված տեսակներից հայտնի են՝

- Վան Բրինկի նետիկ և Լինդենի նետիկ, մարգագետնային ծիծառակոցար – հայտնի են Տարոնիկ գյուղի շրջակայքից, տեղամասից մոտ 13կմ հեռավորության վրա,
- Թամբակիր ճպուռ – հայտնի է Արաքս, Արագած, Մարգարա գյուղերի շրջակայքից, կիսաանապատային գոտու մանր տաք ջրամբարներից և լճերից, տեղամասից 1.5-ից 12կմ հեռավորությունների վրա,
- Ուբադչի ճպուռ – հայտնի է Մարգարա գյուղի շրջակայքից, տեղամասից ավելի քան 11կմ հեռավորության վրա,
- Որդան կարմիր – պահպանվում է «Որդան կարմիր» պետական արգելավայրում, որը գտնվում է տեղամասից մոտ 6-11կմ հեռավորության վրա,
- Ռուբենյանի բնդեռիկ – հայտնի է Արաքս գյուղի շրջակայքի աղուտ-ալկալի հողերից, տեղամասից մոտ 1.5կմ հեռավորության վրա,
- Նմանաձև ծակդեփոշեկեր – ապրելավայրը Արաքս գետի տուգայան խիտ բուսականություն՝ Արաքս և Մարգարա գյուղերի շրջակայք, տեղամասից մոտ 1.5կմ և 11կմ հեռավորության վրա,
- Փոքր ձկնկուլ, տարգալակտուց – ապրելավայրը Սևջուր գետի ճահճային տարածքներ, Արաքս գետի գերխոնավ տարածքներ, տեղամասից մոտ 1.5-2կմ հեռավորության վրա,
- Խայտաբաղ, լայնակտուց բաղ, սպիտակաճակատ սագ – ապրելավայրը Արաքս գետի գերխոնավ տարածքներ, սակայն տեղամասի տարածքում չեն դիտարկվել:

▪ ***Վտանգված էկոհամակարգեր, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ***

Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասի տարածքը չի համընկնում որևէ բնության հատուկ պահպանվող տարածքի հետ: Արմավիրի մարզում է գտնվում «Որդան կարմիր» պետական արգելավայրը, որը գտնվում է հանքավայրից մոտ 6-11կմ հեռավորության վրա: Արգելավայրն զբաղեցնում է 219.85 հեկտար տարածք, բաղկացած է երկու առանձին տեղամասերից՝ Արագափի գյուղական համայնքի հյուսիս-արևմտյան մասում (198.33 հեկտար) և Ջրառատի գյուղական համայնքի հյուսիսային մասում (21.52 հեկտար)՝ Արարատյան հարթավայրում, ծովի մակերևույթից 835-850 մետր բարձրության վրա:

Արգելավայրի հիմնական խնդիրներն են՝

ա) արգելավայրի լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովումն ու պահպանությունը.

բ) Արարատյան հարթավայրի աղուտային (հալոֆիտ) ցուցանմուշային էկոհամակարգերի էկոլոգիական հավասարակշռության, այդ թվում՝ ջրային ռեժիմի պահպանությունը.

գ) արգելավայրի վայրի բուսական և կենդանական աշխարհի էկոլոգիական միջավայրի պահպանությունը.

դ) հազվագյուտ ու անհետացման վտանգի տակ գտնվող բույսերի և կենդանիների տեսակների պահպանությունն ու վերարտադրությունը.

ե) գիտաճանաչողական և էկոլոգիական զբոսաշրջություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ նախադրյալների ապահովումը:

Բնության հուշարձաններից Արմավիրի մարզում են գտնվում.

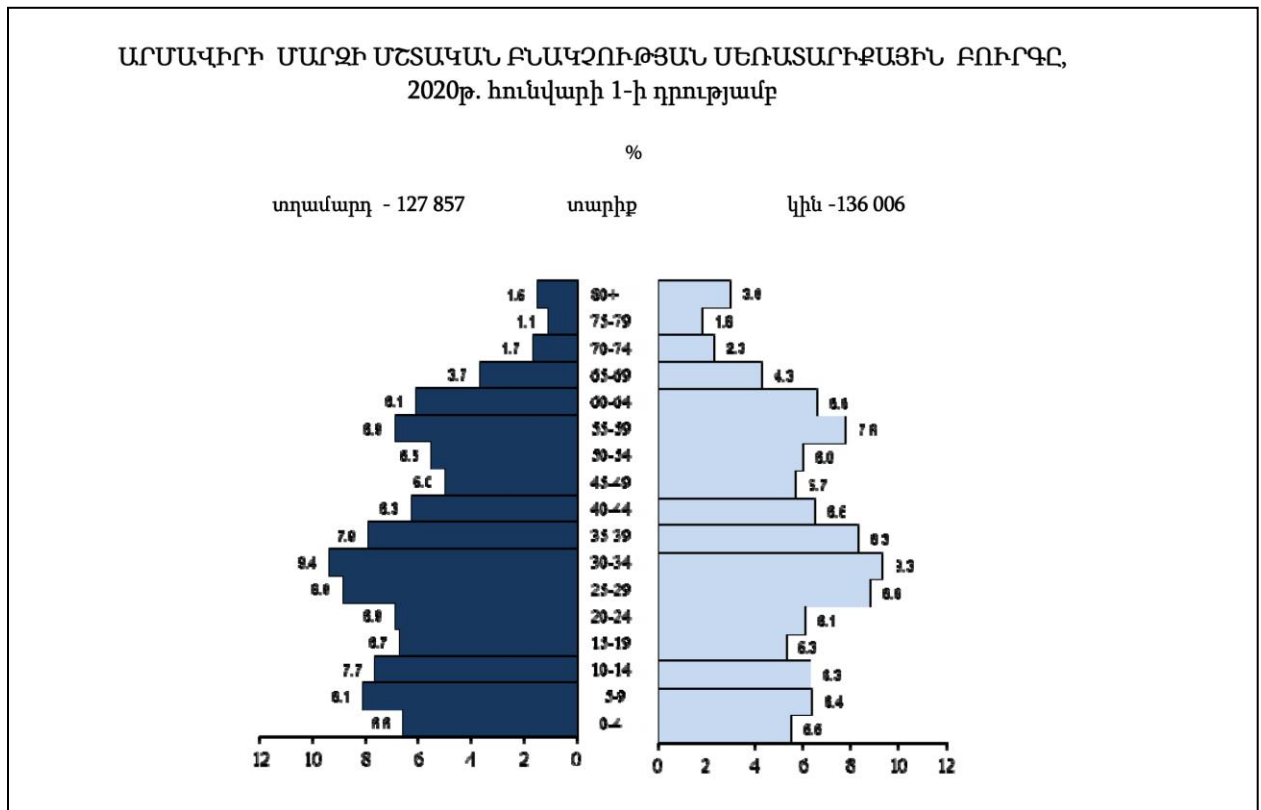
Անվանումը	Գտնվելու վայրը	Հեռավորությունը 1-ին տեղամասից
«Մեծամոր» լիճ (ջրագրական հուշարձան) և Մեծամոր լճի ջրաճահճային բուսականություն (կենսաբանական հուշարձան)	Արմավիրի մարզ, Տարոնիկ գյուղից մոտ 3 կմ հս-արմ	Մոտ 15կմ
«Ավագասեր (պսամոֆիլ) բուսականություն»	Արմավիրի մարզ, քաղ. Վաղարշապատ, Զվարթնոց տաճարի մոտ	Մոտ 13կմ

3. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

- **Ենթակառուցվածքներ**

ՀՀ Արմավիրի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի արևմտյան հատվածում: Մարզկենտրոնը Արմավիր քաղաքն է որի հեռավորությունը Երևանից 48կմ է: Մարզն ունի 3 քաղաքային (Արմավիր, Վաղարշապատ, Մեծամոր) և 94 գյուղական համայնքներ: Համայնքներից 7-ը սահմանամերձ են: Մարզը արևմուտքից և հարավից սահմանակից է Թուրքիային, հյուսիսում սահմանակից է ՀՀ Արագածոտնի մարզին, արևելքից՝ Երևանին և ՀՀ Արարատի մարզին: ՀՀ պետական սահմանից մարզին բաժին է ընկնում 130.5 կմ հատված:

Մարզի մշտական բնակչության քանակը 01.01.2020թ.-ի դրությամբ կազմել է 263,8հազ.մարդ, որից քաղաքային բնակչությունը՝ 82.4հազ.մարդ, գյուղականը՝ 181.4հազ.մարդ: Մարզի մշտական բնակչության սեռատարիքային բուրգը ներկայացված է նկար 9-ի ինֆոգրամում:

Նկար 9.

Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը ընթացիկ գներով կազմել է 108408,0մլն.դրամ, պատրաստի արտադրանքի իրացման ծավալը՝ 109700.0հազ.դրամ, արդյունաբերական արտադրանքի ֆիզիկական ծավալի ինդեքսը՝ 129.1%:

Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը ըստ արտադրության բաժինների բաշխված է հետևյալ կերպ.

- հանքագործական արդյունաբերություն – 511.3մլն.դրամ,
- մշակող արդյունաբերություն – 77540.5մլն.դրամ,
- էլեկտրաէներգիայի, գաի, ջրի արտադրություն և բաշխում – 29208.7մլն.դրամ,
- ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում և վերամշակում – 1147.5մլն.դրամ:

Գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքը կազմել է 178.8մլն.դրամ, այդ թվում բուսաբուծություն 128.4մլն.դրամ, անասնաբուծություն՝ 50.3մլն.դրամ:

Հացահատիկային և հատիկաբերող էներգիային մշակաբույսերի ցանքատարածությունները զբաղեցրել են 4033հա, բերքատվությունը՝ 37.6ց/հա, համախառն բերքը 16.0հազ.տ: Կարտոֆիլի մշակման համար նույն ցուցանիշները կազմել են համապատասխանաբար 1252հա, 320.0ց/հա, 42.9հազ.տ:

Ստորև, աղյուսակ 6-ում ներկայացված են տվյալներ բանջարանոցային և բոստանային մշակաբույսերի, պտղի, հատապտղի ու խաղողի, աղյուսակ 7-ում՝ տվյալներ գյուղատնտեսական կենդանիների գլխաքանակի, իսկ աղյուսակ 8-ում՝ անասնաբուծական հիմնական արտադրանքի վերաբերյալ:

Աղյուսակ 6.

	Ցանքատարածությունները, հա	Բերքատվությունը, ց/հա	Համառաոն բերքը, հազ.տ
Բանջարանոցային մշակաբույսեր	8155	304.7	286.7
Բոստանային մշակաբույսեր	2954	291.6	86.1
Պտուղ և հատապտուղ	9928	117.4	92.6
Խաղողի տնկարկներ	7729	153.4	95.8

Աղյուսակ 7.

հազ.գլուխ	Խոշոր եղջրավոր	Որից՝ կովեր	Խոզեր	Ոչխարներ և այծեր	Ձիեր
Արմավիր	50.8	16.1	25.2	100.2	0.1

	Իրացվել է գյուղ.կենդանի և թռչուն սպանդի համար, հազ.տոննա	Կաթ, հազ.տ	Ձու, մլն.հատ	Բուրդ, տոննա
Արմավիր	21.6	39.6	175.5	164.4

Իրականացվել են 37120.9մլն.դրամի շինարարական և 10654.3մլն.դրամի՝ շինմոնտաժային աշխատանքներ :

Գործարկվել է 835մ² բնակելի շենք և 746 աշակերտական տեղով հանրակրթական ուսումնական հաստատություն :

Արմավիրի մարզում ներկայումս գործում են նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթական ծրագրեր իրականացնող 6 ուսումնական հաստատություններ՝ Արմավիրի տարածաշրջանային պետական քոլեջ, Արմավիրի պետական ինդուստրիալ-մանկավարժական քոլեջ, Արմավիրի արվեստի պետական քոլեջ, Էջմիածնի պետական քոլեջ, Արմավիրի բժշկական քոլեջ և Էջմիածնի արհեստագործական պետական ուսումնարան:

Մարզում առկա է համայնքային ենթակայության 85 մշակույթի տուն, որից Արմավիրի տարածաշրջանում՝ 38, Էջմիածնի տարածաշրջանում՝ 40, Բաղրամյանի տարածաշրջանում՝ 7: Մշակույթի տներից լիարժեք գործում են 16-ը:

Գրադարանային ֆոնդը կազմում է 1161830 կտոր գիրք՝ ՀՀ մշակույթի նախարարության, Հայաստանի գրողների միության, «Գիրք» հիմնադրամի, «Արևիկ» հրատարակչության, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի կողմից կատարված նվիրաբերությունների շնորհիվ:

Գործում է 9 թանգարան. Մարդարապատի հուշահամալիր-Հայաստանի ազգագրության և ազգային ազատագրական պայքարի պատմության պետական թանգարան, Մուսալեռի հուշահամալիր-թանգարան, Զվարթնոց պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարան, Էջմիածնի գավառագիտական

թանգարան, Էջմիածնի Խորեն Տեր-Հարությանի անվան թանգարան, Էջմիածնի Հովհաննես Հովհաննիսյանի տուն-թանգարան, Մեծամորի պատմահնագիտական թանգարան, Մհեր Աբեղյանի անվան թանգարան, Բաղրամյանի «Արաբոյի և ֆիդայիների հայրենասիրական թանգարան», որոնց հավաքածուները պարբերաբար համալրվում են նոր թանգարանային նմուշներով՝ հնագիտական նոր նյութերի և անհատների կողմից կատարած նվիրաբերությունների շնորհիվ:

Մարզում գործում է 9 մարզադպրոց, ինչպես նաև նշված մարզադպրոցների մասնաճյուղեր մարզի տարբեր համայնքներում: Համայնքային ենթակայության մարզադպրոցներում գործում են 92 խմբեր՝ 13 մարզաձևերից: Արտադպրոցական և արտադասարանական մարզական խմբերի պարապմունքներում ընդգրկված են դպրոցահասակ երեխաների 30-40%-ը: Մարզի հանրակրթական դպրոցներում և համայնքներում գործում են 189 խմբեր՝ 20 մարզաձևերից: Արմավիրի մարզում մարզպետարանի ենթակայությամբ գործող մարզադպրոցներ չկան: գործում են 61 առողջապահական հիմնարկներ, որոնցից 7-ը՝ մարզպետարանի ենթակայության, այդ թվում՝ բժշկական կենտրոններ - 2 (Արմավիր, Մեծամոր), հիվանդանոց - 1 (Վաղարշապատ), ծննդատուն - 1 (Վաղարշապատ), պոլիկլինիկա - 2 (Վաղարշապատ, Բաղրամյան), արյան փոխներարկման կայան - 1 (Արմավիր): Համայնքային ենթակայության թվով 52 «Գյուղական բժշկական ամբուլատորիա» ՓԲԸ-ներ ընդգրկում են 43 բուժականակաբարձական կետեր:

▪ ***Հողերի տնտեսական յուրացման բնութագիր***

Հետախուզման նպատակով հայցվող 1-ին տեղամասի տարածքը գտնվում է Արաքս համայնքի հողերում: Համայնքի վարչական տարածքը կազմում է 12.9կմ²:

Մշտական բնակչության քանակը 1841 մարդ:

Համայնքի բնակարանային ֆոնդի ընդհանուր մակերեսը կազմում է 67500մ², առկա են 310 առանձնատուն:

Գյուղատնտեսական նպատակային նշանակության հողերը կազմում են 873.84հա, բնակավայրերի հողերի՝ 130հա:

Խոշոր եղջրավոր անասունների գլխաքանակը 136, մանր եղջրավորներինը՝ 70, խոզերը 166:

Գյուղատնտեսական տեխնիկան 12 հատ է, որից 9 տրակտոր:

Գյուղատնտեսության բնագավառի հիմնական ճյուղերը բանջարաբուստանային կուլտուրաների մշակությունն ու անասնապահությունն են:

Արաքս համայնքի բնակիչները իրազեկվել են Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղամասում ծրագրավորվող երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների մասին: Հանրային լսումների ընթացքում ներկայացվել է տեղամասի երկրաբանական կառուցվածքը, ծրագրավորվող աշխատանքների ծավալը և մեթոդիկան, հանքավայրի պաշարների հաստատման դեպքում՝ համայնքին իրականացվելիք սոցիալական օժանդակության ծրագրերը, ինչպես նաև նոր աշխատատեղերի ստեղծման վերաբերյալ տեսլականը:

Հանրային լսումները իրականացվելու են ՀՀ կառավարության 19.11.2014թ.-ի N1325-Ն որոշմամբ սահմանված կարգով:

1-ին տեղամասի տարածքի հողերը ներկայացված են հատուկ նշանակության հողերով:

Ընկերությունն ունի բոլոր անհրաժեշտ թույլտվությունները և անցագրերը՝ սահմանամերձ հատվածում աշխատանքներ իրականացնելու համար:

▪ ***Պատմության, մշակութային հուշարձաններ***

ՀՀ կառավարության 2002 թվականի հոկտեմբերի 3-ի թիվ 1589-Ն որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ Արմավիրի մարզի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ցանկը: Արաքս համայնքի տարածքում հաշվառված են երկու հուշարձան՝ Երկրորդ աշխարհամարտում զոհվածների հուշարձանը և Ս. Շահումյանի հուշարձանը, որոնք գտնվում են բնակավայրի կենտրոնում, 1-ին տեղամասից ավելի քան 1կմ հեռավորության վրա:

Հուշարձանները և դրանց պահպանության գոտիները ներառված չեն երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով հայցվող տեղամասի սահմաններում սահմաններում:

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԻ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ

ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Արաքսի ավազի հանքավայրի 1-ին տեղաասի երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքերի ծավալների արդյունքում ձևավորվելու են որոշակի ազդեցություններ մթնոլորտի, հողային ծածկույթի, բուսական և կենդանական աշխարհի, ինչպես նաև լանդշաֆտային ամբողջականության վրա հնարավոր է հետևյալ բացասական ազդեցությունների դրսևորումը:

Մթնոլորտային օդ.

Տեղամասի տարածքում վնասակար հազերի և փոշու արտանետումները կապված են լինելու ավտոտրանսպորտի և սարքավորումների աշխատանքի հետ: Հետախուզական փորվածքների անցման ժամանակ փոշու արտանետումներ չեն լինելու, քանի որ օգտակար հանածոն գտնվում է խոնավ վիճակում: Փոշեգոյացում կատարվելու է տեղամասից դուրս՝ ավտոճանապարհներին, աշխատանքները սպասարկող տրանսպորտի տեղաշարժի ժամանակ:

Աշխատանքների իրականացման ժամանակ ընկերությունը առաջնորդվելու է ՀՀ կառավարության 2006 թվականի փետրվարի 2-ի N160-Ն որոշմամբ, համաձայն որի աշխատանքների տարածքին հարակից բնակավայրերում ածխածնի օքսիդի, ազոտի օքսիդի (երկօքսիդի հաշվարկով), մրի և ծծմբային անհիդրիդի սահմանային թույլատրելի խտությունները (ՄԹԿ) համապատասխանաբար պետք է կազմեն $5մգ/մ^3$, $0.2մգ/մ^3$, $0.15մգ/մ^3$ և $0.5մգ/մ^3$: Նախնական հաշվարկներին համաձայն, երևակման տարածքում վնասակար գազերի առավելագույն կոնցենտրացիաները չեն գերազանցելու նորմատիվային փաստաթղթերով ամրագրված սահմանային թույլատրելի խտությունները: Այդ նպատակով ծրագրավորվում են մի շարք բնապահպանական կառավարման միջոցառումներ, որոնց նկարագիրը ներկայացված է ստորև, 5-րդ գլխում:

Ջրային ավազան.

Տեղամասը կապված է Արաքս գետի գետահովտադարավանդային առաջացումների հետ: Յուրաքանչյուր տարի տեղամասի տարածքը վրաձածկվում է գետի ջրերով և ձևավորվում են ավազի դինամիկ պաշարները: Գետի ջրերի վրա բացասական ազդեցություններ կարող են դրսևորվել վարարման շրջանում աշխատանքներ իրականացնելու դեպքում, երբ հարավոր է կատարվի ջրերի աղտոտում նավթամթերքներով, կենցաղային աղբով: Ջրային ռեսուրսների վրա

բացասական ազդեցությունների նվազեցման բնապահպանական միջոցառումները ներկայացված եվ ստորև, 5-րդ գլխում:

Հողային ծածկույթ.

Բացահանքի տարածքում առկա է սակավ՝ 3.5-5սմ հզորությամբ մարգագետնային գորշ հողերի ծածկույթ: Հետախուզական հորերի անցման ժամանակ կատարվելու է այդ տիպի հողերի խախտում 38.4մ² տարածքում:

Տեղամասի տարածքում նոր ճանապարհների շինարարություն չի նախատեսվում, հողերի օտարում ճանապարհների համար չի պահանջվում:

Աշխատանքների այս փուլում տեղամասում նախատեսված չէ արտադրական հրապարակի շինարարություն, հողերի օտարում այս նպատակով նույնպես չի կատարվելու:

Մեքենաների հիմնական լիցքավորումը, սպասարկումը կատարվելու է Արաքս բնակավայրում: Երևակման տարածքում նավթամթերքները նախատեսվում է պահել հատուկ մեկուսացված հարթակների վրա՝ անթափանց տառաներով կամ կոնտեյներներով, ինչը բացառում է տեղամասի մակերևույթի աղտոտումը նավթամթերքներով:

Բուսական և կենդանական աշխարհ.

Երկրաբանական ուսումնասիրության բացասական ազդեցությունը տարածաշրջանի բուսական և կենդանական աշխարհի վրա գրեթե զրոյական է, քանի որ հետախուզահորերի անցման ժամանակ խախտվող տարածքները վերականգնվելու են անմիջապես նմաշարկման և փաստագրման աշխատանքներից հետո:

Երկրաբանահետախուզական աշխատանքների տեխնոլոգիական գործընթացը բացառում է ազդեցիկ նյութերի կիրառումը, չեն նախատեսվում նաև հորատապայթեցման աշխատանքներ:

Կենդանական աշխարհի վրա առավել ազդեցիկ գործոնը կապված է լինելու աղմուկի և թրթռումների հետ: Բուսականության վրա բացասական ազդեցություն գրեթե չի դրսևորվելու, քանի որ տեղամասի տարածքում ամբողջական բուսածածկ չկա (բուսածածկի խտությունը 35%): Միաժամանակ, տարածքում աճում են ՀՀ անապատային լանդշատային գոտուն բնորոշ, լայն տարածված աղասեր բույսեր:

ՀՀ Բույսերի և Կենդանիների Կարմիր գրքում գրանցված տեսակներ 1-ին տեղամասում չեն դիտարկվել:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների վրա ազդեցությունների դրսևորում չի նախատեսվում, քանի որ «Որդան կարմիր» պետական արգելավայրը գտնվում է տեղամասից մոտ 6-11կմ, իսկ «Մեծամորի լիճ» ջրագրական, կենսաբանական ու «Ավագասեր բուսականություն» հուշարձանները՝ համապատասխանաբար 15 և 13կմ հեռավորությունների վրա:

Աղմուկ և թրթռումներ.

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ընթացքում պայթեցման աշխատանքներ չեն նախատեսվում:

Մոտակա Արաքս բնակավայրի տարածքում աղմուկի նորմավորման հետ կապված խնդիրները կանոնակարգվում է «Աղմուկն աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում և բնակելի կառուցապատման տարածքներում» N2-111-11.3 ՀՀ սանիտարական նորմերով:

Համաձայն գործող նորմատիվ փաստաթղթերի, արտադրական կազմակերպությունների մշտական աշխատատեղերով տարածքներում աղմուկի (ձայնի) առավելագույն մակարդակը չպետք է գերազանցի 95դԲԱ, իսկ արտադրական կազմակերպությունների մշտական աշխատատեղերում՝ 80դԲԱ:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ժամանակ առաջանալու է առաջին կարգի թրթռում (վիբրացիա), որը կապված է տեղաշարժվող ինքնազանց մեքենաների, տրանսպորտային միջոցների և հորատման աշխատանքի հետ: Թրթռումների սահմանային թույլատրելի մակարդակը Z առանցքով չպետք է գերազանցի 115դԲԱ, իսկ X-Y առանցքներով՝ 112դԲԱ:

Նորմատիվային փաստաթղթերով սահմանված ցուցանիշներն ապահովելու համար են մի շարք բնապահպանական կառավարման միջոցառումներ, որոնց նկարագիրը ներկայացված է ստորև, 5-րդ գլխում:

Պատմամշակութային հուշարձաններ ավազի երևակման երկրաբանական ուսումնասիրության համար հայցվող տարածքում չկան, ինչը բացառում է որևիցե բացասական ազդեցությունների դրսևորում պատմամշակութային ժառանգության օբյեկտների վրա: Մոտակա պատմամշակութային հուշարձանները գտնվում են

Արաքս գյուղի կենտրոնական հատվածում՝ երևակյան ավելի քան 1կմ հեռավորության վրա:

Աղտոտում ընդերքօգտագործման թափոններով.

Երկրաբանական ուսումնասիրության ժամանակ կանառաջան հետևյալ տեսակի թափոններ.

- օգտագործված դիզելային և բենզինային շարժիչների յուղերը, որոնք պատկանում են «Բանեցված շարժիչների յուղերի թափոններ» տեսակին, վտանգավորության 3-րդ դասին, ծածկագիր՝ 5410020102033;

- չտեսակավորված կենցաղային աղբ, որը պատկանում է վտանգավորության 4-րդ դասին, ծածկագիր՝ 9120040001004 ;

- մակաբացման փուխր ապարներ, որոնք ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2006 թվականի հոկտեմբերի 26-ի N342-Ն և 2015 թվականի օգոստոսի 20-ի N244-Ն հրամաններին համաձայն հաշվառվել են 34000120 01 99 5 ծածկագրով: Դրանք դասվել են վտանգավորության 5-րդ դասին, այսինքն՝ ոչ վտանգավոր ընդերքօգտագործման թափոններ են:

Հետախուզահորերից հանված ավազի զանգված ծավալը կազմում է 138.0մ³, որից 1.444մ³ հողաբուսական շերտն է:

Ստորև բերվում է շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա հնարավոր ազդեցության նախնական գնահատական մատրիցը.

Շրջակա միջավայրի բաղադրիչներ	Գործողություններ		
	Մոտեցնող ճանապարհների անցում	Բացահանքի անցում	Արդյունահանման աշխատանքներ
Մթնոլորտային օդ	ցածր կարճատև	ցածր կարճատև	ցածր կարճատև
Ջրեր	ցածր կարճատև	ցածր կարճատև	ցածր կարճատև
Հողեր	աննշան	աննշան	աննշան
Կենսաբազմազանություն	աննշան	աննշան	աննշան
Պատմամշակութային հուշարձաններ	-	-	-
Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	-	-	-

5. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՆՎԱԶԵՑՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ
ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա վնասակար ազդեցության մեղմացման/վերացման նպատակով նախատեսվում են հետևյալ բնապահպանական միջոցառումները.

- Նավթամթերքների պահեստավորում և պահում արտադրական հրապարակում հատուկ հատկացված տեղում (բացօթյա կամ ծածկի տակ պահեստ), որի տրվում է համապատասխան թեքություն, որն ապահովում է թափված նավթամթերքների հոսքը դեպի այն հավաքող բետոնապատված փոսը:
- Օգտագործված յուղերի ու քսայուղերի հավաքում առանձին տարրաների մեջ՝ հետագա ուտիլիզացման կամ երկրորդական վերամշակման համար :
- Արտաթորվող թունավոր նյութերի չեզոքացուցիչ սարքերի տեղադրում :
- Փոշենստեցման նպատակով ճանապարհների ինտենսիվ ջրում տարվա չոր և շոգ եղանակներին :
- Կեղտաջրերի հավաքում հորատիպ գուգարանում, որը հետագայում դատարկում են հատուկ ծառայության ուժերով : Դատարկված փոսը լցվելու է քարերով :
- Արաքս գետի ջրերի աղտոտման բացառում, ինչի նպատակով հայցվող տարածքի հարավայրի եզրով թողնվելու է 20մ լայնությամբ բնամաս :
- Ընդերքօգտագործման թափոնների կառավարում:
- Կենցաղային աղբի համաքում հատուկ անթափանց պոլիէթիլենային տոպրակների մեջ (մինչև 35լ տարողությամբ), ընկերության սեփական ավտոտրանսպորտով տեղափոխում մոտակա աղբավայրը: Տեղական կառավարման մարմինների հետ կկնքվի պայմանագիր, կկատարվեն վճարումներ :
- Օգտագործվող տեխնիկական միջոցների շարժիչների կարգավորում՝ աղմուկի նվազեցման, շրջանի կենդանական աշխարհի վրա բացասական ազդեցության բացառման նպատակով:
- «ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ.-ի թիվ 781-Ն որոշմամբ սահմանված դեպքերում՝ ըստ կիրառելիության, բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության միջոցառումների իրականացում:

- Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների բացառում գետի վարարման շրջանում, ինչը թույլ կտա նաև բացառել ազդեցությունը գետի կենդանական աշխարհի վրա,
- Երկրաբանական ուսումնասիրության տարածքում կուտակվող ջրերի մաքրում, գտում ջրհեռացնող խրամներում,
- ջրհեռացնող խրամներում կուտակված տիղմի օգտագործում շրջակա տարածքի կանաչապատման համար,
- Հետախուզահորերի տարածքների ռեկուլտիվացիա: Հողի վերին շերտի պահպանության նպատակով նախատեսվում է հետախուզահորերի անցման ժամանակ հանել հողի շերտը (տեղամասում տատանվում է 0.035-0.05մ, միջինը 0.04մ), պահեստավորել, այնուհետև հորերի հետլցում կատարելուց հետո, հողը փռել, հարթեցնել և փխրեցնել :

Հետախուզահորերի անցման ժամանակ առաջանում է 147.84մ³ լեռնային զանգված, այդ թվում 1.54մ³-ը հողաբուսական շերտն է:

Ռեկուլտիվացիայի ենթակա ընդհանուր մակերեսը կազմում է 38.4մ²: Իսկ վեականգման ենթակա /հողաբուսական շերտի/ ընդհանուր ծավալը 1.54մ³, յուրաքանչյուր հորինը՝ 0.096մ³: Այդ ծավալները կարճաժամկետ կուտակվում են խախտված տարածքների անմիջական հարևանությամբ առանձին-առանձին և աշխատանքների անմիջապես ավարտից հետո ամբողջությամբ օգտագործվելու են խախտված հողատարածքների վերականգնման համար:

Աշխատանքները կատարվելու են ձեռքով: Աշխատելու է 1 մարդ և 2մ² մակերեսի համար մարդ/օր աշխատավարձը ընդունվում է 4000դրամ: Ռեկուլտիվացիայի ընդհանուր գումարը կկազմի 76800 դրամ:

Տեղամասի տարածքում արտակարգ իրավիճակները կարող են պայմանավորված լինեն հետևյալ գործոններով.

- 1) երկրաշարժ՝ հաշվի առնելով, որ տեղամասը գտնվում է սեյսմիկ ակտիվ գոտում,
- 2) ջրհեղեղ՝ հաշվի առնելով, որ տեղամասը կապված է Արաքս գետի հիդրոլոգիական գործունեության հետ,
- 3) հրդեհներ՝ կապված մարդածին գործոնների հետ:

Տեղամասի տարածքում աշխատանքների անվտանգ իրականացման նպատակով.

- աշխատանքի են թույլատրվում անձիք, որոնք ունեն հատուկ պատրաստվածություն և որակավորում,
- օգտագործել մեքենաներ և մեխանիզմներ, սարքավորումներ և նյութեր, որոնք համապատասխանում են անվտանգության պահանջներին և սանիտարական նորմերին,
- անցկացնել պլանային-զգուշացնող համալիր վերանորոգումներ, պրոֆիլակտիկ աշխատանքներ և այլ դիտարկումներ,
- աշխատանքի ժամանակ պետք է պահպանվեն անվտանգության տեխնիկայի կանոնները:

Նախատեսվում է կատարել պլանային աշխատանքներ ուղղված արտադրական տրավմատիզմի նվազեցմանը, ժամանակին, ոչ ուշ քան երեք ամիսը մեկ, աշխատակիցների հետ անցկացնել հրահանգավորում անվտանգության տեխնիկայի գծով:

Երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ընթացքում ընկերությունը իրականացնելու է շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության կանխարգելման և մեղմացմանն ուղղված հետևյալ մշտադիտարկումները.

1. մթնոլորտային օդ կատարվող աղտոտող նյութերի արտանետումների որակական և քանակական պարամետրերի պարբերական չափումներ՝ հունիս-սեպտեմբեր ամիսներին (շոգ և քիչ տեղումներով եղանակին)՝ օգտակար հանածոյի աշխատանքների ընթացքում յուրաքանչյուր շաբաթը մեկ անգամ: Որպես սահմանային թույլատրելի խտությունները ընդունվելու են. ածխածնի օքսիդի համար՝ 5 մլգ/մ^3 , ազոտի երկօքսիդի համար՝ 0.085 մլգ/մ^3 , մրի համար՝ $0,15 \text{ մլգ/մ}^3$:
2. լեռնատրանսպորտային սարքավորումների աշխատանքային վիճակի՝ մասնավորապես չեզոքացուցիչ սարքավորումների սարքին վիճակի պարբերական մշտադիտարկումներ, տարին մեկ անգամ հաճախականությամբ,
3. Արաքս գետի ջրերի պղտորության և աղտոտվածության մոնիթորինգ երկրաբանական ուսումնասիրության ընթացքում՝ յուրաքանչյուր շաբաթը մեկ

անգամ: Մշտադիտարկումն իրականացվելու է տարածքից ջրհեռացումն իրականացնոց խրամի ելքային հատվածում,

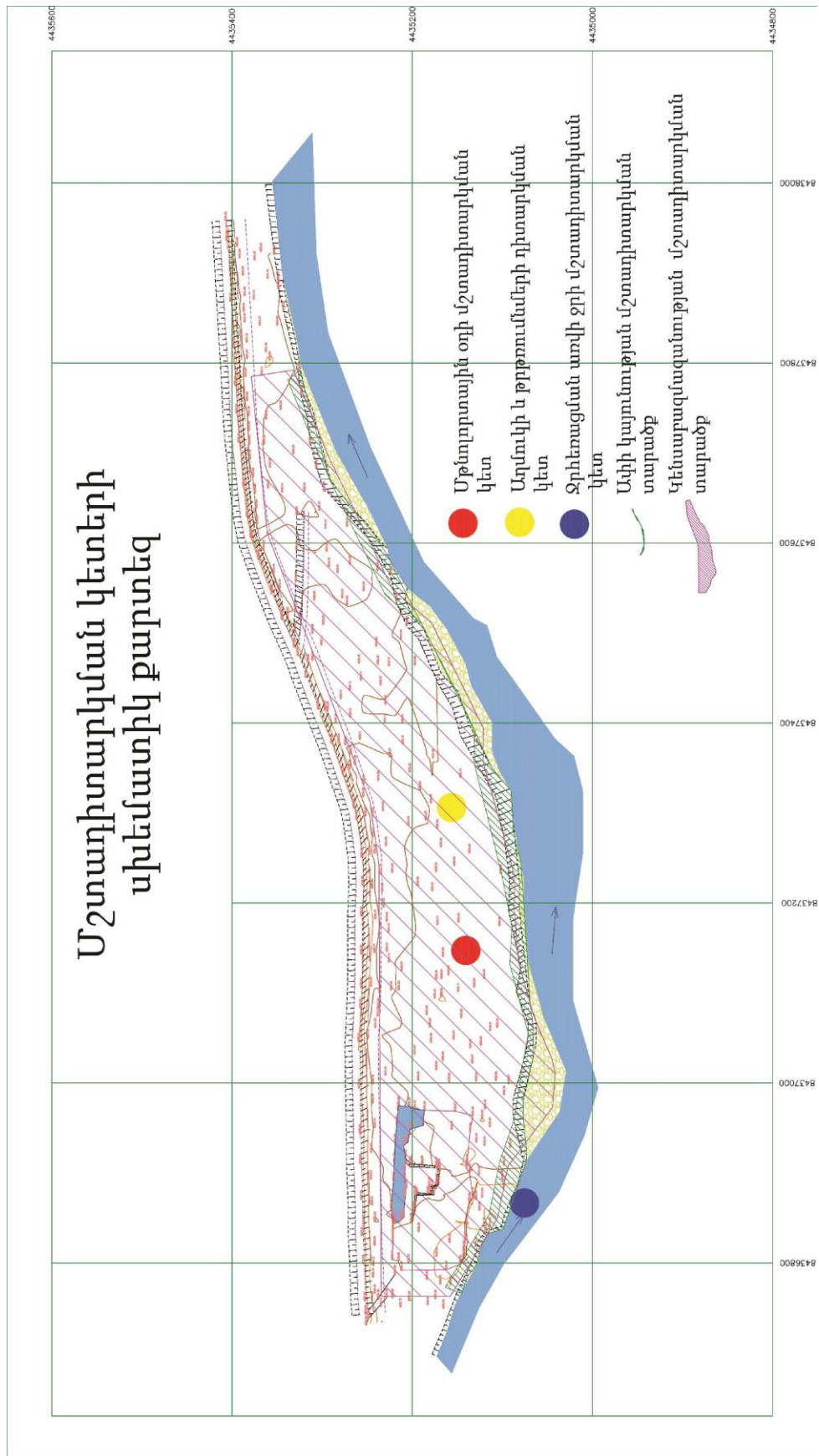
4. աղմուկի մակարդակի վերահսողություն,

5. գետի հունի վիճակի ու կայունության մշտադիտարկումներ՝ յուրաքանչյուր ամիս պարբերականությամբ,

6. կենսաբազմազանության մշտադիտարկում:

Ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման և աղտոտվածության ուսումնասիրության նպատակով վերցված նմուշների լաբորատոր հետազոտությունը նախատեսվում է իրականացնել հավատարմագրված, համապատասխան հավաստագրեր ունեցող լաբորատորիաներում :

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության աղտոտման կանխարգելման մոնիտորինգի կետերի տեղադիրքը ներկայացված է ստորև նկար 10-ում:

Նկար 10.

Գրականություն

1. «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ -ի տվյալներ, 2020թ.
2. Почвы Армянской ССР. Ред./ Р.А. Эдиян, Г.П. Петросян, Н.Н. Розов. Ереван: “Айастан”, 1976 г.
3. Հայաստանի բույսերի Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
4. Հայաստանի կենդանիների Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
5. Флора Армении / под ред. А.Л.Тахтаджяна. – Ереван: изд-во АН Арм ССР
6. Животный мир Армянской ССР. Даль С.К ,1954
7. “Растительность Армянской ССР”. Магакьян А.К.
8. “Флора, растительность и растительные ресурсы Армении”, Институт ботаники НАН РА Армянское ботаническое общество. Ереван
9. “Дикорастущие съедобные растения Армении”. А.П. Тер-Восканян, Ученые записки Ереванского государственного института.
10. “Цветущие уголки биоразнообразия”, FAO,
<http://www.fao.org/3/i1687r/i1687r08.pdf>
11. ՀՀ Արմավիրի մարզպետարանի պաշտոնական կայք
12. Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեի պաշտոնական կայք, Արմավիրը թվերով